

Szekszárdi Garay János Gimnázium

Üzenet a XVIII. századból

A murgai időkapszula nyomában

Készítette: Akkermann Dániel

Felkészítő mentor: Dr. Gesztesi Enikő PhD

2024.

Tartalomjegyzék

1. ELŐSZÓ.....	4
2. AZ IDŐUTAZÁS HELYSZÍNE, MURGA	5
3. MURGA TÖRTÉNETE	7
4. AZ EVANGÉLIKUSOK BETELEPÜLÉSE.....	9
5. AZ EVANGÉLIKUS TEMPLOM	10
6. A MURGAI IDŐKAPSZULA FELTÁRÁSA	11
7. A TITKOK FELFEDÉSÉNEK FOLYAMATA.....	13
8. ÖSSZEFOGLALÁS	18
9. IRODALOMJEGYZÉK	21

MELLÉKLETEK

„Érdemes időt szánni annak átgondolására, hogy mi az, ami a jövőbeli megtalálót érdekli. Minden tárgy esetében indokoljuk meg, miért választottuk, mert így nemcsak tárgykupacot hagyunk a jövő számára, hanem érdekes gondolatmenetet is. Bagatell ötletnek tűnhet pénzt elrejtteni, de ma is mennyi emléket idéz fel egy-egy papír kétszázás vagy kétforintos!”¹

---

¹ Fehér 2023 <https://kultura.hu/hogyan-keszitsunk-idokapszulat/>

1. ELŐSZÓ

Témaválasztásom meglehetősen személyes, több okra vezethető vissza. Tevelen, Murgától közel 8 km-re lakom, a településre már több alkalommal - különböző programok kapcsán - ellátogattam. 2023 nyarán a Golden Tiger's Kung-Fu Egyesület edzőtáborában jártam. Abban a műemléki védelem alatt álló épületben volt a szállásom, ahol a kőszarkofágot tárolták – ez már akkor nagyon felkeltette az érdeklődésemet, hiszen nem egy csupasz külsejű kőről volt szó, hanem egy kidolgozott, írásokkal ellátott, már magában a megjelenésében is - az idegen nyelvű írásának köszönhetően - titokzatosnak tűnő emlékről. Kíváncsian kerestem rá az interneten, mit lehet tudni róla. Az ősz folyamán különböző médiumokban ismét hírek számoltak be az időkapszuláról, ekkor már a felbontása kapcsán, melyet nagy érdeklődéssel, többször is megnéztem, a róla szóló cikkeket elolvastam.

Amikor kiderült számomra, hogy lehetőségem van részt venni a régészverseny döntőjében, első gondolatom az volt, hogy a témában elmélyülök, és izgalmas időutazásra indulok, hogy kiderítsem a murgai időkapszula titkát.

A kutatásom elméleti háttérét a történelemtanárom, dr. Gesztesi Enikő segítette nemcsak tanácsaival, hanem útmutatásaival is, hova és kikhez forduljak, sőt közreműködésével mindenhol nagy odafigyeléssel vártak rám. Így jártam a szekszárdi Illyés Gyula Könyvtárban, ahol Kotyec József a helytörténeti területről segített a szakirodalmak felkutatásában, sokat köszönhetek a Tolna Vármegyei Levéltár igazgatóasszonyának, Ruzsa Évának, aki engedélyezte a kutatásaimat, továbbá Asztalos Zoltán segédlevéltárosnak, aki a feldolgozandó anyagokat előkészítette, kutatásomat segítette. Ezen munkám eredményeként, a szakirodalmak alapján össze tudtam állítani az anyagomat Murgáról és annak történetéről, valamint a munka része volt az újságcikkek, valamint a tévéfelvételek elérhetőségének összegyűjtése. Az utóbbiak leginkább a tájékozódásban segítettek, többnyire irányt mutattak arra vonatkozóan, hogy milyen témákat emeljek ki, és hogyan építsem fel az esszémet.

Hamar rájöttem, hogy magáról a murgai időkapszuláról nincsenek még szakirodalmak, így felvettem a kapcsolatot dr. Balogh Margit egyháztörténész professzor asszonnyal (**4. számú melléklet**), aki az időkapszula kutatásában vezető szerepet vállalt, majd általa megismertem azokat a személyeket, akik a feltárásban, kutatásban részt vettek. Voltam Murgán, ahol a polgármester úrral interjút készítettem (**5. számú melléklet**), majd elvitt az evangélikus templomba, ott a felújítás aktuális állapotát láthattam, valamint megtekinthettem azt a fülkét, ahonnan kiemelésre került az időkapszula. Felvettem a kapcsolatot Szász Gábor

építészmérnökkel (**6. számú melléklet**), aki a templom felújítását irányítja. Jártam Budapesten a Fővárosi Levéltárban, ahol Puteáni-Holl Adrien főosztályvezető asszony és dr. Orosz Katalin levéltári főrestaurátor (**7. számú melléklet**) válaszoltak a kérdéseimre, valamint segítségükkel bejutottam abba a „műterembe”, ahol a régi papírok életre kelnek, és ahol felbontásra került a murgai időkapszula.

Pályamunkám első fejezeteiben bemutatom Murgát, a történetét, valamint az evangélikus templomot, ahol az időkapszulát elhelyezték. Esszémben egyrészt arra a kérdésre keresem választ, hogy a murgai időkapszula szakszerű feltárása milyen módszertani lépésekben történt, továbbá a lelet azonosítása, restaurálása milyen feladatokat jelent, illetve jelentett a szakemberek számára, milyen módszereket alkalmaztak.

A legfőbb célom a dokumentumok feldolgozásán, elemzésén túl személyes tapasztalatokat szerezni, az időkapszula feltárásának útját végigjárni, elgondolkodni azon, hogy mi is lehet az időkapszula célja.

2. AZ IDŐUTAZÁS HELYSZÍNE, MURGA

Murga település-földrajzi szempontok alapján a Dél-Dunántúli dombság egyik kis települése, mely Bonyhád Járáshoz tartozik közigazgatásilag.² A megyeszékhely, Szekszárd körülbelül 20 km-re található, szomszédos települései Hőgyész, Kalaznó, Kéty és Tevel.

A 65-ös számú főútról a 20. és 21. kilométerszelvény között letérve (**1. számú kép**) egy aszfaltos, két löszfal között vezető keskeny út lejtmenetben juttatja el az embert Murgára,³ a körülbelül két kilométeres szakasz az oda látogatóban különleges érzést kezd kialakítani: olyan, mintha egy mese bevezetése lenne (**2. számú kép**).

A faluba eljutva megérkezünk az időutazás helyszínére, hiszen a kis településen kizárólag különböző állapotú, felújított és kevésbé rendezett parasztházakkal találkozhatunk (**3. számú kép**), melyek utcafrontján kis előkert látható, a házak az utcához viszonyítva merőlegesen állnak. Alapvetően vert- vagy vályogtéglá, amiből épültek, földmük fából készült, oszlopos tornácuk faragott fa, csonkakontyos, cserépfedésű nyeregtetővel épültek.⁴

---

² Balogh 2018 111.

³ Zámbó 2019 4.

⁴ Zámbó 2019 21.

Annak érdekében, hogy minél jobban elmélyüljek a témában, ismételten ellátogattam Murgára, ahol Felkl Márton polgármester úr nagy szeretettel fogadott. A vele készített interjúmból kiderült, hogy a házak számozása 138-ig történik, mindezek mellett időnként a, b, c és d alszámokkal látták el az épületeket. Új típusú házak építésére nincs engedélye az önkormányzatnak, így az elhanyagolt, összedőlt házak eltakarításra kerültek, ebből következik, hogy helyenként távoli épületekkel találkozhatunk. Jelenleg 47 lakóház található a faluban, összesen 53 lakossal. A falu bejárása sok időt nem igényel, hiszen két utcáról van szó. Két civil szervezet alakult annak érdekében, hogy az értékeket megőrizzék, megmentsek. Ennek a munkának az összefogója dr. Balogh Margit, akitől megtudtam, hogy 1997-ben járt először a településen. Akkor leginkább a település elzártsága, érintetlensége fogta meg a legjobban. Leginkább az alvó Csipkerózsikához volt hasonlítható, amivel ott találkozott. Az értékmentő munkát a pusztulóban levő sváb házak felújításával kezdte, 20 év alatt ez négy házat jelentett. 2021-től az evangélikus templom felújítását indította el. A Polgármesteri Hivatal anyagi támogatást nem tud adni, viszont a Művelődési Házban szabad helyiség biztosításával teret enged akár kiállításnak, akár egyéb program megvalósításának.

Ezt követően az éppen felújítás alatt álló evangélikus templomba vitt az utunk, ahol személyesen megnézhettem azt a fülkét, ahova a kőszarkofág és a benne levő üzenet elhelyezésre került (**4. számú kép**). Bár a felújítás miatt a templomban nem a szokványos állapot fogadott, számos olyan értéket láthattam a saját szememmel, mint például a korhű pénzadományt gyűjtő persely vagy a gyóntató szék, a csillárok, a tartóoszlopok, nem beszélve arról a festett karzatról, mely teljesen lenyűgözött (**5. számú kép**).

A kis település híres embernek is életet adott, hiszen a templom mögött helyezkedik el Murga egyik szülöttének, Gömbös Gyulának (miniszterelnök, 1932-1936) a szülőháza (**6. számú kép**). Az épület külső felújításon már átesett, mely biztosítja, hogy a jövő számára minél tovább emlékként maradjon fenn,

Sáros László úgy fogalmazott írásában, hogy „*a falu ruhájából kifogyott a test*”.⁵ Ez alatt azt értheti, hogy a lakóházak állapota egyre rosszabb, nincsenek karbantartva. Azt is hangsúlyozza írásában, hogy nagyon sok az érték a településen, továbbá arra is utal, hogy el kellene kezdeni ezeket felújítani, hogy az utókor számára megőrzésre kerüljön. A polgármester úr interjújából kiderül, hogy ez az értékmentő munka a településen elkezdődött, melynek dr. Balogh Margit az „éllovasa”, aki négy parasztházat újítt fel az elmúlt időszakban. Az értékmentő munkát

---

⁵ Sáros 2012 52.

nem egyedül végzi, hanem szakmai segítséggel, összefogással, esetenként pályázatok általi támogatással. Ezt alátámasztják az újságcikkek is.^{6,7} Továbbá tévé interjú is készült róla.⁸ Vitéz Zsolt, murgai születésű szekszárdi ny. általános iskolai igazgató a murgai önkormányzatnak adományozta a helyi sváb gyűjteményét, melyet a kialakítás alatt álló Falumúzeumban szeretnének az érdeklődők elé tárni. Felkl Márton abban bízunk, hogy összefogással sikerül az értékeket megmenteni és fenntartani.

3. MURGA TÖRTÉNETE

A legrégebbi írásos emlék szerint 1446-ban a település a Morgai család birtoka volt. 1895-ben az úgynevezett Kissánc közelében urnasíros kultúrára jellemző, körülbelül 3000 éves, vagyis késő bronzkori leletet találtak, melyből arra lehetett következtetni, hogy vagy öntőműhely volt azon a helyen, vagy a beolvasztásra szánt darabokat ott halmozták fel. A leleteket Wosinsky Mór régész és akadémikus esperes-plébános tárta fel, az anyag kétharmada ma is megtekinthető Szekszárdon, a Wosinsky Mór Múzeumban.

Tolna megye területei Kr. u. 8-ban római fennhatóság alá kerültek, az uralom több mint 400 évig tartott. 1894-ben a határban, egy szőlősben IV. és V. századból való csontvázat és ékszereket találtak, valamint akkor fedeztek fel egy különleges alakú korsót, melyet Murga típusú korsónak neveztek el (*7. számú kép*).

Az Árpád korból ezidáig leleteket nem fedeztek fel a településen, de Murga határában fennmaradt a XIII. századból egy ún. védelmi sánc, melyet 1892-ben kétszer is átvizsgált Wosinsky Mór. Ennek nyomán kiderült, hogy fából és sártapasztásos vesszőfonással készült várépület állt a községben. A várról az első légi fotót 1952-ben készítették, a felszínen ekkor még nem volt bozótos. Ezen a helyen 2022-ben szondázó ásatás történt, célja a vár pontos korának meghatározása, a szerkezet tisztázása, valamint Wosinsky Mór ásatásainak a hitelesítése volt.⁹

A falu az Árpád-kortól folyamatosan lakott, templommal rendelkező település volt. Egy 1446. augusztus 22-én kelt oklevélben Morgay Marcell neve olvasható, aki Tolna vármegye egyik legtekintélyesebb köznemesi családjának tagja volt. A török időkben az adók behajtása

---

⁶ Wessely Gábor: A templom megóvása lett a történész küldetése. in: <https://www.teol.hu/helyi-kozelet/2022/06/a-templom-megovasa-lett-a-tortenesz-keresztje>

⁷ <https://sokszinuvidek.24.hu/eletmod/2022/06/19/murga-templom-evangelikus-tolna/>

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=OqkF7heyW0g>

⁹ Miklós 2004 230-231.

szigorúan történt, így feljegyzések maradtak fenn az adófizetésre képes jobbágyokról: az adatok alapján a házaik száma 5-és 18 között mozgott. Érdekesség, hogy 1565-ben 17 nős, 3 nőtlen férfi, valamint 17 fiúgyermek élt a településen – a nők száma nem lett lejegyezve.¹⁰

A XVII. és XVIII. században lecsökkent a népesség. Az 1700-as évek feljegyzései a Jeszenszky család nevét említik, vagyis 1702. szeptember 18-i oklevél szerint Esterházy Pál nádor adományozta a községet egy Jeszenszky István nevű nemesembernek. A Jeszenszky családnév két, egymással rokonságban nem álló ősi magyar nemesi családot takar: Tolna vármegyébe a nagyjeszeni ág leszármazottai kerültek, akik háromszor kaptak bárói rangot.¹¹

1745-ben érkeztek a többnyire Hessenből származó német telepesek.¹² Bár arra törekedtek, hogy vallási tekintetben homogén falvakat hozzanak létre, ez Murga esetében nem sikerült. Nincsenek egyértelmű információk arra vonatkozóan, hogy katolikusok mikortól élnek Murgán, de az biztos, hogy a földbirtokos Jeszenszky család katolikus vallást gyakorolt.

Az első népszámlálást a faluban 1784 és 1787 között tartották, az adatokból az derül ki, hogy 86 ház és 116 család, 585 fő élt ott, míg 1829-ben 742-en laktak a településen. Érdekesség, hogy 1920-ban a 674 lakosból 654-en beszéltek németül.

Peter Weidlein Richter és Wágner Endre jegyző 1864. április 1-én kelt eredeti leírásából (*X. számú melléklet*) kiderül, hogy a tótokat őslakosoknak tekintették a faluban. A településen található védelmi vonal, a nagy és a kis sánc az ő érdeklődésüket is felkeltette. Bár magyar nyelvű a szöveg, számos német szót tartalmaz, mely a német ajkú lakosság jelentőségét emeli ki.¹³

A településen 1873-ban 125 ház állt és 707 ember élt.¹⁴

A falu szülötte, a már említett Gömbös Gyula 1886. december 26-án látta meg a napvilágot a tanító lakban. 1887. január 6-án keresztelték meg a szülőház mögött elhelyezkedő evangélikus templomban. Az első két osztályt helyben, Murgán, míg a líceumot Sopronban végezte – az egész család elköltözött, de később a szülők visszatelepültek.¹⁵

Az 1925-ben íródott Közigazgatási tájékoztató lapból számos információ megtudható a település történetéről, elhelyezkedéséről, földrajzi viszonyairól, a község szervezetéről,

---

¹⁰ Balogh 2000 5-7.

¹¹ Balogh 2023a 113.

¹² Schmidt 1939 14, 53.

¹³ Gaál – Kőhegyi 1975 338.

¹⁴ Vitéz – Kápolnás – Erky 2010 20-21.

¹⁵ Balogh 2018 133-134.

közművelődéséről, forgalmi és gazdasági viszonyairól, továbbá a vagyoni helyzetéről. Kiemelendő, hogy a legfontosabb feladatnak a község utcáinak, valamint a Szekszárdot és Tamásit összekötő főútnak a kiépítését találták.¹⁶ Ennek megvalósulása viszonylag sok időt váratott magára. **(2. számú melléklet)**

1945 és 1948 között megkezdődött a németek kitelepítése,¹⁷ ezzel a faluban megszokott rend is felbomlott, a megüresedett portákra külföldi magyarokat, székelyeket, majd a csehszlovák-magyar lakosságcsere folyamán felvidékieket telepítettek.¹⁸

A településen elsősorban földműveléssel, állattenyésztéssel, szőlőműveléssel foglalkoztak, többen napszámosként dolgoztak. A helyi kendert és gyapjút házilag dolgozták fel. Iparengedélye volt két szabónak, volt cipész, bognár, kovács, asztalos, mészáros, ács, kőműves és borbély is a faluban. Lauer József volt a tulajdonosa a tejfőlöző üzemnek. A településen volt szatócsbolt és kocsmá. A kulturális élethez tartozott a Murgai Olvasókör¹⁹ - melynek a levéltárban talált dokumentumának egyik oldalát a **3. számú mellékletben** helyeztem el - és a Hangyaszövetkezet is.

1952. március 10-én megalakult a Dózsa György Mgtsz. Az 1960-as és 1970-es években a falu sorsát meghatározta, hogy megszűnt az óvoda, az iskola, a tejüzemet bezárták, az építési engedélyt beszüntették. 1988-ban bevezették a faluba a vizet, 1999-ben a gázt, ez időszak alatt a földutak burkolatot kaptak.²⁰

4. AZ EVANGÉLIKUSOK BETELEPÜLÉSE

Tolna vármegye, a Dél-Dunántúl többi vármegyéjéhez hasonlóan a török uralom idején hatalmas népességvesztést szenvedett. A XV. században a vármegyében 561 települést regisztráltak, a XVII. század végére 45 helység maradt meg.²¹ Először belső áttelepítéssel próbálták a lakossághiányt pótolni, de ez nem hozta meg a várt eredményt.²² A Délkelet-Dunántúl lakosságának stabilizálása érdekében németeket telepítettek be, ennek megfelelően „Schwäbische Türkei” néven emlegetik ezt az egyik legnagyobb nemzetiségi szigetet.

---

¹⁶ MNL TML IV. 404. b.

¹⁷ Manhertz – Wild 2002

¹⁸ Szücs 2018 7.

¹⁹ MNL TVL IV.423. Tolna vármegye egyesületi alapszabályainak levéltári gyűjteménye, a Murgai Polgári Olvasókör alapszabálya 1925.

²⁰ Balogh 2000 29-30.

²¹ Szentéryi 1998 261.

²² Beke 2002 323.

A főnemesi birtokosok voltak elsősorban, akik a németek betelepítését szorgalmazták. Közöttük volt Mercy gróf állami megbízott is, akinek többek között Murga is köszönheti a németiséget. Az első telepítési hullám 1718 és 1725 között zajlott. Mivel vegyes népességű falvakat nem szeretett volna létrehozni, többnyire a felekezetek alapján szervezte őket településekbe. Murgára 1742 és 1745 között érkeztek meg. A faluba 30 családot telepítettek be, mely körülbelül 200 főt jelentett.²³ Az újonnan érkezettek általában egy házat és egynegyed vagy fél jobbágytelket kaptak úrbérbe. Mindezek mellett dézsmát kellett beszolgáltatniuk, és fizetniük is kellett. Nagyon szorgalmas munkával életre keltették a tájat. A forrásokból kiderül, hogy az evangélikusoknak a betelepítés során a költözéssel járó változások átélése mellett a külső körülmények is nehézséget jelentettek, vagyis nem voltak könnyű helyzetben. A Jeszenszkyek nagyon sok kötelezettséget róttak a jobbágyaikra, akiknek a Mária Terézia által létrehozott panaszkezelő bizottsághoz kellett fordulniuk. Helyzetüket megnehezítette az is, hogy sokáig röghöz voltak kötve. 1748-tól a betelepült családokban megszülettek az első gyermekek, 1754-ben, egy év alatt pedig már 24 utód született.²⁴

Kezdetben egyenlő arányban éltek a faluban a katolikusok és a lutheránusok – lassan az utóbbiak többségbe kerültek.²⁵

5. AZ EVANGÉLIKUS TEMPLOM

II. József 1781-ben kiadott türelmi rendelete a nem katolikus vallásgyakorlás lehetőségére is kiterjedt,²⁶ így 1786-tól a murgai evangélikusok is gyakorolhatták a vallásukat szabadon.²⁷ Az újonnan épített templomukat 1796-ban szentelték fel, mely vályogból készült, faszindelyes fedésű, kőlap alapú, 1854-ben kapott bádogtetőt – nem a főutcáról nyílik, hanem egy lakóépület mögött helyezték el, tehát a türelmi rendelet korlátozásainak megfelelően épült, vagyis nem áll utcafronton.²⁸ Hossza 9 öl, szélessége 4,5 öl, négyszögletű tornya 3 emeletes, mely a homlokzat előtt áll, tehát vélhetően később építették hozzá. A templom belseje egyterű, melyet az U alakú karzat karzattartó oszlopai 3 részre tagolják.²⁹

---

²³ *Szenyéri 1998* 261-263.

²⁴ *Balogh 2000* 11-12.

²⁵ *Szita 1996* 7.

²⁶ *Balogh 2000* 123-124.

²⁷ *Krähling 2003* 83-88.

²⁸ *Krähling – Zoboki 1987* 41-42.

²⁹ *Szücs 2018* 15-17.

Értékként többek között kiemelendők a méhsejt-rendszerű ólomüveg lantablakai (*9. számú kép*).³⁰ Az 1844-ben festett karzatmellvéd népies barokk stílusú, melyen apostolok, evangélisták mellett a templom építését engedélyező II. József és Luther Márton is megjelenítésre került (*10. számú kép*). Az utóbbi országunkban egyedülállóként.³¹ Ekkor készítették el a szószék feletti részt is (*8. számú kép*). A szószékoltár hagyományosan lett kialakítva, ez azt jelenti, hogy oldalt oszlopok és pilaszterek vannak, felette a golyvázott íves párkány a retablót határolja. Felette szószékkosár és hangvető látható. Az oltárkép festménye ismeretlen szerzőtől származik.³² Az interneten Elbi blogja is összefoglalja a templomról a legfontosabb ismereteket.³³

A faluban ma már nem gyakorolják az evangélikus hitet, eseti jelleggel tartanak a templomban esküvőt, keresztelőt. A templom 2009 óta műemlékvédelmi védetség alatt áll.³⁴ Időről-időre felkeresik, igyekeznek rendben tartani.³⁵

Szász Gábor építőmérnök az interjú során elmondta, hogy a templom felújítási tervei 2021-ben készültek el, a munkálatok 2022 év elején kezdődtek. A felújítás híre a település weblapjára is felkerült.³⁶ A fülke be volt falazva, a kollégái értesítették telefonon, hogy a falfülke előtétfala elvált a fűrészelés hatására, melyre a falazat átvágásos módszerével a vizesedés miatt volt szükség. Számára a fülke előzetes helye sem volt ismert, így nem tudtak felkészülni arra, hogy valami lehet a falban a vakolat mögött. Mivel egy féltégla kiesett, sikeresen, sérülés nélkül sikerült a falat kibontani, mely munka óvatos kézi vésőzés módszerével történt. A fülke feltárásának lépései fotókkal lettek dokumentálva, továbbá a falu weboldalán is megtalálható.³⁷

6. A MURGAI IDŐKAPSZULA FELTÁRÁSA

Az időkapszulák „...olyan papírra írt szövegek, amelyeket műemlékekben rejtettek el a készítőik, hogy üzenjenek az utókornak.”³⁸ A templomban elhelyezett időkapszulák általában vagy a falba

---

³⁰ Krähling – Zoboki 1987 46.

³¹ Szücs 2018 17.

³² Krähling 2003 83-88.

³³ <https://regmult.blogspot.com/2017/09/murga-murgau.html>

³⁴ Zámbo 2019 12.

³⁵ <https://www.duol.hu/helyi-kozelet/2023/07/a-szereto-befogadas-es-az-egymasert-valo-aggodo-szeretet-atal-fejlodik-a-gyulekezet>

³⁶ Pauló Gergely: Megkezdődött az evangélikus templom felújítása. murga.hu, 2022.11. 16. <http://murga.hu/?p=741>

³⁷ Pauló Gergely: Előkerült a murgai evangélikus templom 226 évvel ezelőtt lerakott alapköve murga.hu, 2022.12.15. <http://murga.hu/?p=811>

³⁸ Varga 2016 14.

vagy a torony csúcsában kerültek elhelyezésre, tudjuk meg a riportalanytól, Orosz Katalintól. A legnagyobb problémát a nedvesség okozhatja, főleg, ha az savval vagy lúggal párosul. Nagy problémát okoz – bárhova is helyezik –, ha a kapszulák nem zárnak teljesen, tökéletesen.

A feliratokkal ékesített kőszarkofág vélhetően 1796-ban került elhelyezésre. A kőládát rejtő falat az idők folyamán három alkalommal bontották ki Murgán. 1898. május 1-jén először. A szövegezése magyarul az alábbi: „*Főtisztelendő és Méltóságos Gyurácz Ferencz ekkori püspök úr Murga ágostai hitvallású evangélikus leányegyházat kegyesen meglátogatta. Ekkor az egyházközség története felolvastatott, ehhez adatokat keresve a Presbyterium ezen oltár mögött lévő mélyedést felbontotta, azonban írásbeli adatokat nem talált, kivéve egy kőládát és benne 3 db ezüst és 4 db rézpénzt. Ezek után a Presbyterium elhatározta, hogy ezen kőládába a talált pénzdarabok, az egyházközség története, az egyházi és községi elöljárók névjegyzéke és emlékpénzek tétessenek.*”³⁹ Tehát ekkor került kőszarkofágba egy üvegcsé, benne ezüst és rézpénzekkel, majd papírra írásos emléket vetettek, és a már előtte megtalált pénzzel együtt visszahelyezték az adott kor pénzméivel is kiegészítve.

Az 1960-as években kíváncsi helybeliek nyitották ki az időkapszulát, lemásolták a német nyelven írt szöveget, majd ezt követően visszahelyezték azt. Vélhetően újra nem történt viaszozás, így már nem tudták a légmentességet biztosítani. Időközben a parafa a tető alatt megsérült, mintha bogár rágta volna át.

Harmadszorra 2022. december 8-án a templom felújítása kapcsán került kiemelésre a 80 kg-os kőszarkofágban elhelyezett időkapszula.⁴⁰ „A kőláda előlapján németül ez olvasható: „*Der Grundstein der eva. Kirche Murga, den 20ten Nov. 1796*”, azaz „*a murgai evangélikus templom alapköve, 1796. november 20.*” A láda tetejének kerületén pedig a következő latin felirat található: „*Depositus per Spectabilis. Dominus. Georgium Jeszenszky 1796*; azaz „*elhelyeztetett a tekintetes Jeszenszky György úr által*”.⁴¹

A fülke bontása Szász Gábor építészmérnök szakszerű vezetésével zajlott, a lelet dokumentálása - a kiemelés összes folyamatát követve - részletesen megtörtént, a fotókat Szász Norbert készítette (**11-13. kép**). Ezt követően is, a kinyitást megelőzően minden oldalról készült róla felvétel, ahogy a képek mutatják. Ezúttal az építészek kiemelési munkálatainak szakszerű elvégzését követően a kőszarkofág kinyitásra került, majd a benne talált viaszpecséttel zárt üveg

---

³⁹ Balogh 2023a

⁴⁰ Balogh 2023a

⁴¹ Balogh 2023a

felnyitására várni kellett 2023. szeptember 7-ig. Az üveget az evangélikus templom lelkésze, Kollár Zsolt adta át a Budapesti Fővárosi Levéltár munkacsoportjának.⁴²

Az idő kapszula feltárásáról a média is számos hírben beszámolt.⁴³

7. A TITKOK FELFEDÉSÉNEK FOLYAMATA

Egyedi, pótolhatatlan műtárgyakkal végzett munka során a restaurátoroknak kiemelten nagy a felelősségük. A munkájukat az is megnehezíti, ha olyan anyagokkal, módszerekkel kell dolgozniuk, amelyeket korábban még nem alkalmaztak, vagy ha alkalmazták is, de a munkakörülmények gyökeresen mások voltak. Mielőtt nekikezdenek egy műtárgy restaurálásának, a munkálatokat meg kell előznie a tervek készítésének, ez követően különböző vizsgálatokat kell elvégezni, modellanyaggal dolgozni, tesztelni az eljárást, ellenőrző vizsgálatokat végezni, dokumentálni, összegezni az eredményeket, s csak kizárólag ezt követően kezdődhet el az igazi restaurálási munka.⁴⁴

Az idő kapszula kinyitását nagy érdeklődéssel követte a média, dr. Orosz Katalin főrestaurátor elmondta, hogy az RTL Klub kamerái előtt kellett kinyitnia az üveget és kiemelni a leleteket.⁴⁵

⁴⁶ Egy alkalommal látta az üveget dr. Balogh Margit irodájában - ekkor észlelte, hogy rozsdás az üvegen levő csavar. Ez követően végig kellett gondolnia, hogy mi történik, ha nem tudja egyszerűen letekerni a csavart. Így tanácsot kért egy fémrestaurátortól, aki felkészítette arra, hogy váratlan helyzetekre milyen eszközökkel készüljön: például rozsdoldó legyen előkészítve a munkálatok során, abból milyen fajtát használjon, továbbá biztosította arról is, hogy telefon elérhető lesz végszükség esetén, ugyanis nem tudott személyesen megjelenni az eseményen. *(7. számú melléklet)*

A restaurátoron kívül az eseményen jelen volt a főosztályvezető asszony, továbbá dr. Garami Erika numizmatikus is, rajtuk kívül több kolléga várta, hogy – szükség esetén - hogyan és mikor tud segíteni.

---

⁴² Balogh 2023b

⁴³ Ötvös Zoltán: Befalazott történelem Murgán. Magyar Nemzet, 2023. 03.16.

<https://magyarnemzet.hu/mozaik/2023/03/befalazott-tortenelem-murgan>

⁴⁴ Kissné – Orosz 2012 43-51.

⁴⁵ Az RTL Híradó kamerája előtt bontották fel az 1800-as évek végéről származó idő kapszulát -

<https://rtl.hu/hirado/2023/09/07/fovarosi-leveltar-idokapszula-budapest?fbclid=IwAR0l3FqXMA8x-uty8FbiVT6Dy6Z0AZBDMGPTDUvavBD2d0oYFzMWDRiAO5s>

⁴⁶ A Fókusz kamerája előtt bontották ki a murgai templom falából előkerült idő kapszulát -

<https://rtl.hu/fokusz/2023/09/12/idokapszula-murga-templom-fala>

Bár az üveg elszíneződött, a meggyengült, töredékes papírt mégis azonosítani lehetett benne, továbbá látszott, hogy fémpénzek is elhelyezésre kerültek a papír mellett. Ekkor döntést kellett hozni arról, hogy milyen sorrendben legyen kiemelve az üveg tartalma (**14. számú kép**). Először a viaszréteg eltávolítása történt, ahogy a **15. számú képen** látható. Olyan döntés született, hogy ezt követően a fémpénzek kerülnek kiemelésre, amelyhez csipeszt alkalmazott dr. Orosz Katalin (**16. számú kép**). De hamar kiderült, hogy a csipesz rövid, így az üveg alján levő pénzeket kreatív módon tudta csak kivenni – evőpálcikákat faragott, majd azokat használta a kiemelés során. Ezután kezdtek a papírral foglalkozni. Nagy elővigyázatosságot igényelt ez a munkálat, így egy kartonból hajlított segédeszközzel emelték ki a tárgyat. Az elszíneződésekből következett arra, hogy mikroorganizmusok – vélhetően baktériumok és / vagy gombák - által fertőzött lehet. Ennek alátámasztására vagy kizárására Puteáni-Holl Adrien a Lumiteszter PD-30-as készülékkel bevizsgálta a leletet (**17. és 18. számú kép**). A levéltárban 2013 óta van egy olyan laboratórium, ahol a beérkező anyagokat mikrobiológiai vizsgálatnak vetik alá, amellyel néhány perc alatt a mikroorganizmusok életműködése azonosíthatóvá válik az adenozin-trifoszfát (ATP) és az adenozin-monofoszfát (AMP) szintjük alapján.⁴⁷ Részben jó hírek bizonyult, hogy nem volt rajta életben levő mikroorganizmus, ami egyben rossz hír is volt, mert arra lehetett ebből következtetni, hogy már nincs élő szerves anyag az üvegben. Ahhoz, hogy a mikroorganizmusok életben tudjanak maradni, nedvességre van szükség. Az időkapszulák nagy ellensége általában a nedvesség és a hozzá kapcsolódó kémiai folyamatok lejátszódása.⁴⁸

A papírrestaurátor az üveg méretéből - a hossza körülbelül 17 cm - következtetett arra, hogy az A4-es papírt össze kellett hajtani ahhoz, hogy beleférjen. A papírtekercs kiemelése kreatív módon történt, hiszen félő volt, hogy szétesik (**19. számú kép**). Az is felmerült, hogy vajon a XX. századi papíron belül - mely láthatóan gépelve lett – elraktározták-e az előző kinyitáskor (1898-ban) elhelyezett papírt, vagy sem. Puteáni-Holl Adrien szerint már van olyan pásztázó szkennel, mely kibontás nélkül is képes letapogatni rétegről rétegre egy tekercsen levő szöveget, viszont ennek megvalósításához nagyon fontos, hogy ne legyen teljesen összetapadva a papírfelület. (**7. számú melléklet**)

Orosz Katalin elmondta, hogy sokat gondolkodott azon, hogy hogyan lehetne a papírt kitekerni (**20. számú kép**). Felvetődött benne, hogy kinyitása során talán kettétörik a tömb, s az elszíneződött, zöldeskék színű rész vélhetően egyben marad. Az anyag másik fele inkább megmenthetőnek tűnik, viszont még nem tudja pontosan, mivel kellene kezelni a papírt, hogy

---

⁴⁷ P. Holl 2020 80.

⁴⁸ Tóth 2018 8; 11.

ne essen szét (*24. számú kép*). A töredék-papírokat két külön edényben gyűjtötték össze – egyikben a gépirást tartalmazókat, másokban az üreseket (*21. számú kép*). Az utóbbiak alkalmasak arra, hogy kísérletezzen velük – mint például különböző módszerekkel nedvesíteni, valamint megerősíteni őket. Az egyértelmű, hogy a papírostok szétroncsolódtak, lebomlottak, ami fizikai változás, tehát visszafordíthatatlan. Kérdés, hogy hogyan lehetne megtámasztani fizikailag a nagyon gyenge papírt. Viszont ezt a kérdést addig nem lehet megválaszolni, amíg nem sikerül kitekerni a papírt. A szakemberek nemzetközi konferenciákon is próbáltak erre a kérdésre választ találni. Jelen pillanatban itt tart a papírlelet azonosítása. További gátló tényezőkként számolhatunk azzal, hogy egyrészt nincs a speciális eljárások kipróbálására anyagi forrás, továbbá az idő is korlátozó tényező, hiszen a kutatóknak a mindennapi munkájukkal is haladni szükséges.

A lelet másik csoportját a pénzérmék alkotják, összesen 23 darab volt a mézesüvegben. A numizmatika tudománya foglalkozik a régi pénzérmékkal, amelynek kezdetei a reneszánsz korba nyúlnak vissza – ekkor az ókori emlékek után vizsgálódnak. Később a papírpénz és az értékpapírok - ma már a plastik kártyák - is e tárgykörbe tartoznak.⁴⁹ A pénzérmék történetiségét kíséri és illusztrálja e tudomány⁵⁰, ugyanakkor az érmék feliratai is hivatalos forrásnak számítanak. A leíró tudomány legfőbb kérdései közé tartozik a hol, mikor, miből, milyen módon, milyen célból és milyen mennyiségből kérdésekre megtalálni a válaszokat. Természetesen ezen túlmenően, gazdasági szempontból is számos kérdés vetődik fel, mint például működése, forgalma, szerepe, használatának módja, stb.⁵¹

A kiemelt pénzek azonosítását megelőzően disznósörte ecsettel ún. száraztisztítás történt mikroszkóp alatt. A kutatók a korróziót is csak annyira távolították el, hogy felismerhető maradjon minden információ. Garami Erika magyarázata alapján Orosz Katalintól megtudta azt is, hogy a feliratokból, ábrázolásmódból meg lehet-e állapítani, mikor, ki verette a pénzt.

A fémek összetételének megállapításához nagyműszeres vizsgálatra van szükség. A modern korunk technikai közé tartozik a roncsolásmentes elemvizsgálat, amikor röntgen fluoreszcens spektroszkópia alkalmazása során röntgensugárral „meglövik” a mintát, ezt követően a visszaverődés módjából következtetnek arra, hogy mely elem alkothatja azt a tárgyat. Vegyületek azonosítására azonban nem alkalmas ez az eljárás.

---

⁴⁹ Torbágyi – Tóth 2011 417.

⁵⁰ Réthy 1899 5.

⁵¹ Torbágyi – Tóth 2011 417-418.

Mikroszkóp alatt nekem is lehetőségem nyílt alaposabban megfigyelni a pénzérmeiket (23. számú kép). Ahogy a 8. számú mellékletben is látható, különböző korokból származnak az időkapszulában talált pénzérmeik. Érdekesség, hogy a legrégebbiek vannak a legjobb állapotban, a XX. századi érmék pedig a legrosszabban.

I. Lipót által veretett két pénzérme közül az egyik VI krajcáros, a másik XV krajcáros, mind a kettő ezüsből készült. I. Lipót nevéhez fűződik az 1659-es pénzreform, ekkor vált a krajcárrendszer általánossá. Az volt a legfőbb célja, hogy létrejöjjön egy birodalom-szerte egységes pénzrendszer. Így két középértékű mindkét elrejtett, s így számunkra fennmaradt pénzérme. A VI krajcárosról tudni lehet, hogy 7 latos (0,438) ezüsből készült, 3.733 gramm volt a nyerssúlya.⁵² A leletünkben talált VI krajcáros Boroszlón készült, míg a XV krajcáros Körmöcbányán.⁵³

A XV krajcáros előlapján szalagon felirat látható: Leopold DG (XV) SAGHBREX, valamint középen Lipót jobbra tekintő profilképe látható. A hátoldalon a veretés éve, az 1680 látható, a szalagon szintén felirattal, középen Mária a kis Jézussal.⁵⁴

A Lotharingiai Ferenc által 1762-ben veretett 1 krajcáros osztrák császári-királyi váltópénz. Az előlapon koronás kétfejű sas látható, mellén kétszer hasított pajzs, hátlapján az értéke és a pénzverés ideje. Alapanyaga réz.

Mária Terézia idejéből két darab, különböző évben készült (1763, 1766) poltura.

II. Józseftől három azonos anyagból, vagyis rézből készült érmét találtak különböző címletekben (1 krajcár, fél krajcár és 1 groeschl), kettőt Körmöcbányán vertek, egyet Bécsben.

I. Ferenc 20 krajcárosa ezüsből, Körmöcbányán készült.

Ferenc József idejéből 10 érme maradt fent, öt különböző címletben (krajcár, forint, korona, fillér, heller), ezzel nyomon követhető az egy időszakon belüli változás is. Anyagukat tekintve van közöttük ezüst, bronz és nikkel.

Nem lehetett pontosan meghatározni, hogy az időben legújabb pénzérmeik milyen időségek. Ezek anyaga réz és nikkel ötvözet, valamint alumínium. Értéküket tekintve 1 forintos, 2 forintos és 20 filléres.

---

⁵² Körmöcbányán folyamatosan történt a pénzverés, míg Nagybányán és Pozsonyban csak időszakosan.

⁵³ Soltész 1987 17.

⁵⁴ Unger 2000 186.

Ami számomra megdöbbentő volt, hogy az 1900-as években készült, alumínium pénz volt a legrosszabb állapotban, látványosan szeletekre esett szét az érme. Vélhetően ez volt a legréakcióképesebb a lejátszódott kémiai folyamatok során, míg az időben legrégebbi érmék tartották legstabilabban az állapotukat, vagyis kevésbé reakcióképes anyagokból készültek.

Próbálok arra a kérdésre választ adni, hogy vajon miért pont ezek a pénzürmék lettek elhelyezve az időkapszulába. A két I. Lipót idejéből származó pénzürmét feltételezem, hogy a lakosok a „török sánc”-nak nevezett területen találhatták – hiszen a települést már abban az időben is lakták. Ezen a területen számos ásatás történt, ezek közül kiemelem Wosinsky Mór munkáját. Az első kinyitáskor, 1898-ban 7 darab pénzürmét találtak, ebből 3 ezüst és 4 réz alapanyagú volt. A három ezüst pénzérme - egyértelmű számomra a veretés éve alapján - biztosan a VI, XV és 20 krajcárosok. A rézpénzek már nem egyértelműek, hiszen a fennmaradt emlékmű csak a darabszámát jelölte meg: 6 rézpénz került elő, pontos leírást nem találtam rájuk vonatkozóan, így egyértelmű választ ebben az esetben nem tudok adni. Az 1960-as években kíváncsi helybeliek kinyitották az időkapszulát. Én úgy vélem, hogy ez legkorábban 1969-ben lehetett, mivel a 20 filléresen egyértelműen leolvasható volt az évszám (1969), a 2 és az 1 forintos esetében nem lehetett beazonosítani az évszámot, viszont a réz-nikkel ötvözetű pénzürméről megállapította a numizmatikus, hogy 1950 és 1956 között volt jellegzetes, valamint az alumínium alapú 1 forintost 1957 és 1989 között gyártották.

A pénzürmék áttekintésével nagyon szép ívét láthatjuk annak, hogy a különböző korok hogyan váltják egymást, maguk az érmék anyaga milyen változáson ment keresztül, a rajtuk levő ábrákat, emblémákat, feliratokat mennyire dolgozták ki.

Kutatásom során dr. Balogh Margittól megtudtam, hogy elsődleges terv, hogy az időkapszulát visszahelyezzék a murgai templomba, viszont az érdeklődők számára nyilvánossá téve. Ezt úgy képzelik el, hogy egy üvegfalat emelnek a fülke bejáratához, és mögötte kiállításra kerül a lelet. Ha erre nem lesz mód, mert múzeumi elhelyezésre kerül, akkor vélhetően másolatát fogják kiállítani a tárgyaknak. Ezt Szász Gábor építészmérnök is hasonlóképpen mondta el.⁵⁵

---

⁵⁵ 6. számú melléklet.

8. ÖSSZEFOGLALÁS

A dolgozatomban egyrészt arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a murgai idő kapszula szakszerű feltárása milyen módszertani lépésekben történt.

Az interjúk alapján az alábbi kép alakult ki bennem:

1. A templom felújítása során a munkások felfedezték a leomló vakolat mögötti boltívet
2. A munkások jeleztek az építészmérnöknek - Szász Gábor
3. Az építészmérnök vezetésével szakszerűen kibontották a fülkét – fényképekkel kezdték dokumentálni a lépéseket
4. Kiemelésre került a kőszarkofág, majd kinyitották azt – dokumentálták a folyamatot
5. Médiamegjelenések koordinálása, cikkírás
6. Az idő kapszula kinyitásának előkészítése:
  - a. szakemberkeresés – dr. Orosz Katalin papír- és bőrrestaurátor
  - b. engedélykérés – Fővárosi Levéltár igazgatója
  - c. az idő kapszula előzetes megtekintése dr. Balogh Margit irodájában
  - d. időpont egyeztetés – Fővárosi Levéltár főosztályvezetője – Puteáni-Holl Adrien
  - e. média megkeresése – RTL Klub
7. Az idő kapszula kinyitása:
  - a. szakmai team összeállítása – Puteáni-Holl Adrien főosztályvezető, dr. Orosz Katalin főrestaurátor, dr. Garami Erika numizmatikus
  - b. a szakmai team felkészülése az idő kapszula kinyitására:
    - egyeztetés fémrestaurátorral
    - várhatóan szükséges eszközök megtervezése, előkészítése
  - c. az idő kapszula kinyitásra került

További kérdésem arra vonatkozott, hogy a lelet azonosítása, restaurálása milyen feladatokat jelent / jelentett a szakemberek számára, milyen módszereket alkalmaztak.

A főosztályvezető asszony és a papírrestaurátor kiemelték, hogy a szakmájukban lehetetlen olyan választ adni a kérdésre, mely mintául szolgál a többi hasonló esethez. Ez azt jelenti, hogy nincs két egyforma eset, így két egyforma eljárásrenddel sem találkozhatunk.

Jelen esetben a fémrestaurátorral való konzultációra azért került sor, mert a fémkupak korrodálódása már az előzetes megtekintés során nyilvánvalóvá vált. Felvetődött a kérdés, hogy egyáltalán kinyitható-e. Előkészítésre került rozsdadoldó, melyet nem kellett használni.

A kupak levétele nyomán az eltávolított piros viasz petricsészébe lett beletéve, melyet megőriztek.

Először a fémpénzek kerültek kiemelésre csipesszel, valamint az üveg szájától távolabbiak - rögtönzést követően - faragott evőpálcikákkal, ezt követően a felületüket megtisztították mikroszkóp alatt, majd a numizmatikus azonosította mind a 23-at.

A papírlelet kiemelése nem volt könnyű feladat – ismét kreativitásra volt szükség -, mert a szétesés veszélye igen nagy volt. Kartonpapír ívelését követően egyben kiemelésre került az üvegből a papír, melyet Puteáni-Holl Adrien a Lumiteszter PD-30-as készülékkel bevizsgált, majd mikroorganizmusok aktivitását elvetette.

A papírlelet állagának, állapotának vizsgálata, azonosítása volt a következő feladat. A papírlelet vizsgálata még nem ért véget – a papír fizikai állapota miatt. Magyarországon jelenleg még nincs olyan vizsgálati módszer (például pásztázó szkener), mely alkalmas lenne arra, hogy ezen állapotában többet tudjunk meg tartalmáról. Továbbá jelen lehetőségeket akkor tudná kihasználni a restaurátor, ha ki tudná nyitni és fektetni a lapokat. A korlátok jelen állás szerint jelentősebbek, mint a lehetőségek – ezért még további, külföldön használt eljárások után kutatnak, illetve a papírdarabokon kísérleteznek.

Kiemelendő, hogy a szakemberek a tudásukat adják csak, mivel anyagi forrás egyelőre nem áll rendelkezésre a munkájukhoz.

A legfőbb célom a dokumentumok feldolgozásán, elemzésén túl az volt, hogy személyes tapasztalatokat szerezzek, az időkapszula feltárásának útját végigkövessem, elgondolkodjak azon, hogy az időkapszula a megalkotóinak célját mennyire érte el.

A kutatómunkám során sokkal több személyes tapasztalatot szereztem, mint a megtervezésénél gondoltam volna. A mentorom, dr. Gesztesi Enikő tanárnő iránymutatásai hozzásegítettek ahhoz, hogy a jövőben már magam is tudjam, hogyan induljak neki az elméleti háttér megalapozásának és egy tudományos munka megírásnak. Jártam vele az Illyés Gyula Könyvtárban, a Tolna Vármegyei Levéltárban – megtudva sokat a kutatás első lépéseiről. Murgára is ellátogattam, hogy a templomban élőben láthassam a fülkét, interjút készítsek – többek között - a Polgármester úrral. Segítségemre volt dr. Balogh Margit, aki készségesen választ adott kérdéseimre, így megtudtam, hogy ő a sztenderd időkapszulába zárandó szövegek mellett a lakosok egyéni gondolatait és üzeneteit vagy egy közöset, amit mindenki magáénak érez, szívesen elhelyezné. A Fővárosi Levéltár munkatársai életre szóló élményben

részesítettek – a kedves fogadtatáson, valamint az időkapszula és leleteinek megtekintésén túl körbevezettek egy olyan birodalomban, amely munkának eredménye a múltunk összekötése a jelennel és a jövővel.

A jövőben tervezem folytatni a kutatást. A történelmi háttér mélyebb megismerése az egyik célom. Továbbá az is izgalmas kérdést vet fel, hogy az időkapszulában elhelyezett különböző anyagok között milyen kémiai reakciók indulnak el, ezeket mely körülmények és milyen mértékben katalizálják. Ezek a kérdések a Fővárosi Levéltárban való látogatásom során merültek fel bennem.

9. IRODALOMJEGYZÉK

Levéltári források

MNL TML IV. 404. b. Tolna Vármegye Alispánjának iratai – Közigazgatási iratok. 15235/1940. Közigazgatási Tájékoztató lapok a települések közérdekű viszonyairól, adatfelvétel ideje 1925.

MNL TVL IV.423. Tolna vármegye egyesületi alapszabályainak levéltári gyűjteménye, a Murgai Polgári Olvasókör alapszabálya 1925.

Felhasznált irodalom

- Balogh 2000 Balogh Margit: Murga. Murga Község Önkormányzata, Murga, 2000.
- Balogh 2018 Balogh Margit: A murgai evangélikusok és Gömbös Gyula, in: Zombori István (szerk.): A magyarországi evangélikusok az ország művelődésében és kultúrájában 18-20. század. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 2018, 111-145.
- Balogh 2023a Balogh Margit: Befalazott történelem. Magyar Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpont.
<https://abtk.hu/ismerettar/ismeretterjesztes/3066-befalazott-tortenelem> (Letöltés ideje: 2024. 01. 01.)
- Balogh 2023b Balogh Margit: Felbontották a murgai evangélikus templomban talált időkapszulát.
<https://ti.abtk.hu/158-esemenyek/intezeti-hirek/5370-felbontottak-a-murgai-evangelikus-templomban-talalt-idokapszulat> (Letöltés ideje: 2024. 01. 01.)
- Beke 2002 Beke Mátyás: Gyönk és környéke, in Sólyom Jenő: A magyarországi evangélikus egyház déli egyházkerülete az ezredfordulón 2000-2001. Luther Kiadó, Budapest, 2002.
- Gaál – Köhegyi 1975 Gaál Attila – Köhegyi Mihály: Tolna megye Pesthy Frigyes helynévtárában II. In: A szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve 4-5., 1975. 297-339.
- Kissné – Orosz 2012 Kissné Bendefy Márta – Orosz Katalin: A modellkísérletek szerepe a restaurátorképzésben. Isis Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek, 12. szám.
- Krähling – Zoboki 1987 Krähling János – Zoboki Gábor: Későbarokk templomépítészetünk a Dél-Dunántúlon. Siakónia – Evangélikus Szemle. 1987. 2. szám 40-49.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/Diakonia_1987/?query=murga%20templom&pg=141&layout=l

- Krähling 2003 Krähling János: Veszendő templomaink III. Evangélikus templomok a mai Magyarországon, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2003.
- Manherz – Wild, 2002 Manherz, Karl – Wild, Katharina: Zur Sprache und Volkskultur der Ungarndeutschen. Lehrbuch zur Minderheitenkunde. ELTE Germanistisches Institute, Budapest, 2002. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/nemetek/ungarndeutsches_archiv_3/pages/000_das_buch.htm?fbclid=IwAR39sudd3jezms_7Xmx-TiAiJd5-f8vo9-L4wI2o6VR33vtTAsP3d_RTpa0 (Letöltés ideje: 2023. 12. 30.)
- Miklós 2004 Miklós Zsuzsa: Murga – Sánc (Schanz), in Gaál Attila: A Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve 26. 2004, 229-240.
- P. Holl 2020 P. Holl Adrien: A Lumitester PD-30 mérőműszer használata az állományvédelemben. Levéltári Szemle, 70. évf. 3. sz.
- Réthy 1899 Réthy László: Corpus Nummorum Hungariae. Magyar Egyetemes Éremtár. I. kötet. Árpádházi királyok kora. Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, Budapest, 1899.
- Sáros 2012 Sáros László: Murga. Országépítő, 23. évf. 4. sz., 2012. 52-53. https://epa.oszk.hu/02900/02952/00118/pdf/EPA02952_orzagepito_2012_04magy_52-53.pdf
- Schmidt 1939 Schmidt János: Német telepések bevándorlása Hesszenből Tolna-Baranya-Somogyba a XVIII. század első felében. Baross Nyomda, Győr, 1939.
- Soltész 1987 Soltész Ferenc: I. Lipót pozsonyi hatosai. Az Érem, 46. évf., 1987.
- Szenyéri 1998 Szenyéri Zoltán: A Tolna megyei németek sorsa a betelepítésetől a napjainkig, Földrajzi Értesítő, XLVII. évf. 2., 1998.
- Szita 1996 Szita László: A lutheránus németység bevándorlása és településtörténete Tolna Megyében a XVIII. században. Tolna Megyei Levéltári Füzetek 5. Tanulmányok, 1996, 120-124.
- Szücs 2018 Szücs Lilla: A murgai evangélikus templom műemléki kutatása. BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék, TDK dolgozat, 2018.
- Torbágyi – Tóth 2011 Torbágyi Melinda – Tóth Csaba: Numizmatika. in: Müller Róbert (szerk.): Régészeti Kézikönyv. Magyar Régész Szövetség, Budapest, 2011.
- Tóth 2018 Tóth Zsuzsanna: A Zárkő restaurálása. Isis Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek, 18. szám.

- Unger 2000 Unger Emil: Magyar éremhatározó II. kötet (1526-1740). Ajtósi Dürer Könyvkiadó, Budapest, 2000.
- Varga 2016 Varga Zoltán Zsolt: Időkapszula. Szitakötő, 2016, 35. 14-16. http://epa.niif.hu/03000/03014/00004/pdf/EPA03014_szitakoto_2016_35_14-16.pdf (Letöltés ideje: 2023. 12. 30.)
- Vitéz -Kápolnás -Erky 2010 Vitéz Attila - V. Kápolnás Mária - Erky Nagy Tibor: Üdvözlét Tolna vármegyéből! Vitéz Attila, Szekszárd, 2010
- Zámbó 2019 Zámbó Ildikó: Murga Településképi arculati kézikönyv 2019, https://a2epitesz.hu/TAK/2_murga_tak.pdf

Online hírek, megjelenések, sajtó:

200 éves templom megmentéséért küzd a történész - <https://sokszinuvidék.24.hu/eletmod/2022/06/19/murga-templom-evangelikus-tolna/>

Duol.hu - A szerető befogadás és az egymásért való aggódó szeretet által fejlődik a gyülekezet <https://www.duol.hu/helyi-kozelet/2023/07/a-szereto-befogadas-es-az-egymasert-valo-aggodo-szeretet-atal-fejlodik-a-gyulekezet>

Teol.hu - A templom megóvása lett a történész küldetése

<https://www.teol.hu/helyi-kozelet/2022/06/a-templom-megovasa-lett-a-tortenesz-keresztje>

Az RTL Híradó kamerája előtt bontották fel az 1800-as évek végéről származó időkapszulát - <https://rtl.hu/hirado/2023/09/07/fovarosi-leveltar-idokapszula-budapest?fbclid=IwAR013FqXMA8x-uty8FbiVT6Dy6Z0AZBDMGPTDUvavBD2d0oYFzMWDriAO5s>

A Fókusz kamerája előtt bontották ki a murgai templom falából előkerült időkapszulát - <https://rtl.hu/fokusz/2023/09/12/idokapszula-murga-templom-fala>

Fehér Enikő: Hogyan készítsünk időkapszulát? <https://kultura.hu/hogyan-keszitsunk-idokapszulat/> 2023. 12. 28.

Régmúlt. Elbi blogja: Murga – Murgau. <https://regmult.blogspot.com/2017/09/murga-murgau.html>

Ötvös Zoltán: Befalazott történelem Murgán. Magyar Nemzet, 2023. 03.16. <https://magyarnemzet.hu/mozaik/2023/03/befalazott-tortenelem-murgan>

Pauló Gergely: Megkezdődött az evangélikus templom felújítása. murga.hu, 2022.11. 16. <http://murga.hu/?p=741>

Pauló Gergely: Előkerült a murgai evangélikus templom 226 évvel ezelőtt lerakott alapköve murga.hu, 2022.12.15. <http://murga.hu/?p=811>

Tolnatáj Televízió: A templom megmentése – Murga. https://www.youtube.com/watch?v=OqkF7heyW0g&ab_channel=Tolnat%C3%A1jTelev%C3%ADzi%C3%B3

Mellékletek

1. számú Melléklet: Képek jegyzéke

1. kép. A 65-ös számú főút murgai elágazása. (saját fotó)
2. kép. A murgai bekötő út. <http://www.eledofalvak.hu/murga-51-fo/#jp-carousel-4597>
3. kép. Parasztházak Murgán. <http://www.eledofalvak.hu/murga-51-fo/#jp-carousel-4621>
4. kép. Az időkapszula fülkéje. (saját fotó)
5. kép. A murgai evangélikus templomban Felkl Márton polgármester úrral. (fotó dr. Biró Violetta)
6. kép. Gömbös Gyula szülőháza, mögötte az evangélikus templom. (saját fotó)
7. kép. Murga típusú korsó. Balogh 2000. 5.
8. kép. A szószéki oltár felett – a karzatmellvéd a festési dátumával. (fotó dr. Biró Violetta)
9. kép. „Zenélő orgonasípok” Teleki Miklóssal – háttérben a méhsejt-rendszerű ólomüveg ablak. (fotó dr. Biró Violetta 2022. 05. 28.)
10. kép. Karzatmellvéd részlet. (saját fotó)
11. kép. Az oltár mögötti boltíves falazat a bontás folyamatában. (fotó Szász Norbert)
12. kép. A zárt kőszarkofág. (fotó Szász Norbert)
13. kép. A kinyitott kőszarkofág. (fotó Szász Norbert)
14. kép. Dr. Orosz Katalin nekilát az időkapszula kinyitásának. (fotó Fővárosi Levéltár)
15. kép. Dr. Orosz Katalin disznósörte ecsettel eltávolítja a kupakról a viaszt (fotó Fővárosi Levéltár)
16. kép. Dr. Orosz Katalin csipesszel kiemeli a pénzérméket. (fotó Fővárosi Levéltár)
17. kép. Puteáni-Holl Adrien előkészül a mikrobiológiai vizsgálatra. (fotó Fővárosi Levéltár)
18. kép. Puteáni-Holl Adrien a Lumitester PD-30 gépet használja. (fotó Fővárosi Levéltár)
19. kép. Dr. Orosz Katalin kezében a kiemelésre használt karton, rajta a papírtekercs. (fotó Fővárosi Levéltár)
20. kép. Az időkapszulában talált leletek az asztalon. (fotó Fővárosi Levéltár)
21. kép. Az időkapszulában maradt papírtöredékek eltávolítása. (fotó Fővárosi Levéltár)
22. kép. A Fővárosi Levéltár előtt. (fotó dr. Biró Violetta)
23. kép. Mikroszkóp alatt megfigyelem a pénzérméket. (fotó dr. Biró Violetta)
24. kép. A papírlelet megfigyelése. (fotó dr. Biró Violetta)

1. kép

2. kép

3. kép

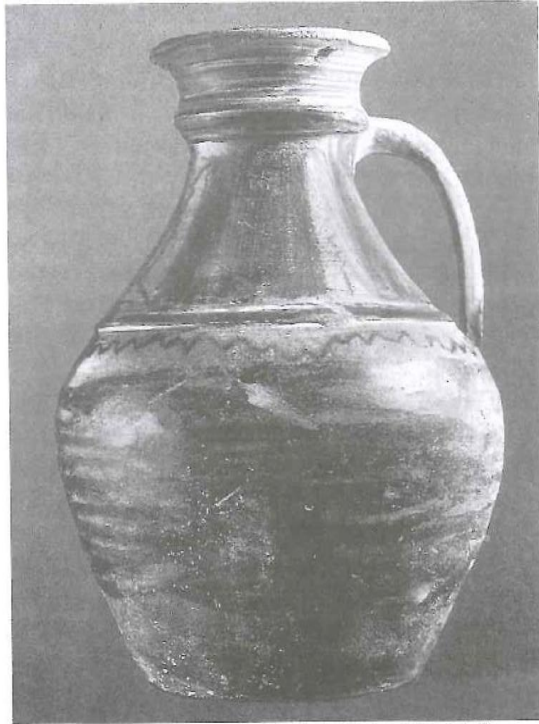
4. kép

5. kép

6. kép

7. kép

8. kép

9. kép

10. kép

11. kép

12. kép

13. kép

14. kép

15. kép

16. kép

17. kép

18. kép

19. kép

20. kép

21. kép

22. kép

23. kép

24. kép

2. számú Melléklet: Közigazgatási tájékoztató lap⁵⁶

11.4.12

Tolna vármegye

Simontornyai járás

Murgai (HöH) jegyzőség

1973
925

Közigazgatási tájékoztató lap

Murga

nagy (HöH) község közérdekű viszonyairól.

I. A község általános leírása.

A) A község történeti leírása.

1. A község keletkezésére, fejlődésére, esetleg elpusztulására és újra felépülésére vonatkozó adatok. A község a múltban melyik vármegyéhez tartozott és onnan mikor kebeleztetett át? Volt-e és mi a korábbi vagy történeti neve, hivatalos nevén kívül más használatos neve, esetleg mi a nemzetiségi neve? Település esetén kik és honnan jöttek a községbe?

2. Területváltozások, határrész (puszta) átcsatolások; községegyesítés, beolvadás vagy kiválás történt-e 1871. óta, mikor és mely körülmények között? (A vonatkozó hivatalos adatok, rendelet száma, közlendők.)

Köztudomás szerint minő elpusztult falvak feküdtek egykor a község határán. (Rendszerint a dűlő-nevek vagy a községbe olvadt puszták neve alapján.)

3. A község jellege 1848 előtt a telekkönyvi-és urbéri adatok szerint (város, mezőváros, szabad vagy urbéres község stb.)

4. A község jellege 1871. után. E tekintetben voltak-e szervezeti változások (átalakulás, visszafejlődés).

5. Anyakönyvi szervezeti változások. A község melyik területhez tartozott, mikor történt a változás és mely rendelet alapján (az anyakönyvi feljegyzések szerint).

6. Vannak-e a község életében és szervezetében eredeti és különös (máshol nem található) intézmények, említésreéltő események, leletek? (a köztudomás vagy monografiák szerint).

Keletkezésére ismeretlen.
Köztudat szerint mindig Tolna vármegyéhez tartozott.
Más neve ismeretlen.
Mai lakosságának ősei a nőjeleni anyai felől szerint 1815 körül települtek Württembergből.

nem volt

ismeretlen

Urbéres község

1894-ig viskörség, azóta nagyközség

Rendeltől önműlt területet alkot

Miniretek

- 1 -

⁵⁶ MNL TML IV. 404. b. (I-V.)

B) A község földrajzi leírása.

1. A község (falu) és határának fekvése (a szomszéd falvaknak és távolságuknak megjelölésével).

A község határa síkság, dombos vagy hegyes vidék, erdős vidék-e?

A község magaslatai és vizei (folyó, patak, tó, nagyobb mocsarak).

2. A község területének nagysága:

Művelési ágak szerint:

*Magyarországtól DK-re 5-6 km 7 1/2
Kelléruától Délre 5-6 km 5
Felsőindutától Ny-ra 3-6 km 6
Felsőindutától É-ny-ra 3-4 km 4
Felsőindutától É-ny-ra 3-4 km 4
Dombos vidék*

Murga hegy Δ 232 m.

..... kat. hold (birtokívek adatai alapján).

824 k. hold szántó, *32* k. hold rét (kaszáló),
80 k. hold szőlő (beültetett), *77* k. hold
legelő, *31* k. hold erdő, ... k. hold
nádas, *58* k. hold terméketlen (út, szikla, homok,
mocsár, kőbánya). *10 k. hold kert*

nem

nem

nincsenek

A község vázlatos térképe csatolva ..... db
nincs csatolva.

C) A község népességi viszonyai.

1. Mennyi a község lakossága?

A lakosság megoszlása, vallás szerint:

nemzetiség szerint:

1925. novemberi önéleírás szerint /
656 lélek.

225 r. kath., *#* g. kath., ... ref.,
431 ág. h. ev., ... izr., ... egyéb
12 magyar, *644* német, ... tót,
..... rutén, ... oláh, ... horvát,
..... egyéb.

2. A lakosság elhelyezkedése általánosságban, (belterületen, tanyákon vagy felváltva; lélekszám szerint megjelölve).

Vannak-e népesebb lakott helyek, telepek; a falutól milyen távol és mennyi a lélekszámuk?

3. A népesség zömének foglalkozása (földművelés, ipar, bányászat, földművelési vagy ipari napszám-kereset stb.).

4. Hány ház és hány lakásrész van a községben a házasodási adatok szerint, külön feltüntetve az egyes pusztákat, különálló vagy odaosztott területeket.

A községben levő állami és más középületek.

Belterületen 642 lélek
Felsőindut tanyán 14 lélek
a falutól 1 km.

földművelés, nőföldművelés
földműv. napszám-kereset
151 ház; 284 lakásrész

R. kath. iskola tanítói lakással; csapok
Ág. h. ev. iskola, tanítói lakás és templom
Nőművelési népraiskola
Általában horisnyiban, papusiban
járatok.

II. A község szervezete, beosztása és közérdekű viszonyai.

A) Községi szervezet.

1. Előjárók.

(Nem névszerint töltendő ki.)

Rendszeres tisztviselők és alkalmazottak.

(Kisközségben csak a székhely község lapján kell kitölteni.)

Napidíjas irodai alkalmazottak:

Szegődményes alkalmazottak:

A jegyzőség székhelye és távolsága:

2. A községi képviselőtestület létszáma: 2

Községi képviselő-választókerületek száma, elnevezése, hány tagot választ.

3. Meg van-e bizva a község gyámhatósági hatáskörrel. Van-e gyámpénztára?

Bíró, Törvény- (másod-) bírósági ..... 4 esküdt,
(tanácsbeli). Pénztárnok, Közgyám .....

..... jegyző, ... segédjegyző, ... orvos
..... állatorvos, ... irodai alkalmazott,
..... pénztári alkalmazott, ... egyéb alkalmazott (utbiztos stb.)

egy kisbíró (küldönc), egy bába,
egy éjjeli őr és ..... gazdasági alkalmazott.

Helyben ..... km.

10 virilista, 10 választott tag, 2-2 pótag

A község egy választókerületet alkot.

nincs

B) Általános közigazgatási beosztás.

4. A vármegye székhelye és annak távolsága. (a község központjától, távolsági térkép adatai szerint járható útonalton):

A járás székhelye és távolsága: (ugyanugy) Országgyűlési (nemzetgyűlési) választókerület székhelye és távolsága:

Törvényhatósági bizottsági választókerület székhelye és távolsága:

Sierosárd	<u>24</u> km.	<u>25</u>
Agárd	<u>42</u> km.	<u>12 1/2</u>
Tolna	<u>30</u> km.	<u>32 1/2</u>
Hőgyész	<u>55</u> km.	<u>7 1/2</u>

C) Rendészeti igazgatás.

5. A csendőrség és folyamőrség székhelye és távolsága:

Van-e a községnek rendőri őrszemélyzete és hány tagból áll?

Van-e a községben toloncállomás?

Fel van-e ruházva az előjáróság cselédügyi bíraskodással (1876: XIII. t.-c.; 1907: XLV. t.-c.)

6. A községi tűzoltóság szervezete:

7. Van-e a községnek jóváhagyott szabályozási terve?

Van-e járdalerakási szabályrendelete?

Hőgyész 5.5 km. 7 1/2

Van, ... tag. Nincs.

Van. Nincs.

Hivatásos, önkéntes, (gyári stb.) tűzoltóság 20 tag.
Kötelezett tűzoltóság.

Van. Nincs.

Van. Nincs.

D) Szociális igazgatás.

8. Körorvos székhelye és annak távolsága: Högyén 5-5 km. 7 1/2.
 any magánorvos lakik a községben: .....
 özségi bábkák száma: egy ..... km.
 örbába lakóhelye és annak távolsága: ..... km.
 klevéles magánbábák száma: .....
 egközelebbi gyógyszerár hol van és milyen távol? Högyén 5-5 km. 7 1/2.
 egközelebbi közkórház hol van és milyen távol? Szekenárd 24 km. 25.
 an-e szegényház vagy más jóléti intézmény? Van ..... szegényház ..... Nincs.
 (Árvaház, gyermekmenhely telep)
 9. A gondozott szegények száma: ..... intézeti ápolásban, ... magán ápolásban.
 elhagyott gyermekek száma? ..... gyermek.
 10. Milyen a község ivóvíze? Jó
 an-e ártézi kutja vagy vízvezetéke? nincs
 Kutvíz, folyóvíz, egészséges, ártalmatlan, jó.
 an-e csatornázása? nincs
 11. Korcsmák és vendéglők száma? egy korcsma, ... vendéglő, ... kávéház.
 Van-e szálloda, fogadó és hány? nincs
 Van-e községben közfürdő? nincs
 12. Van-e a község határában gyógyfürdő, nincs
 üdülő vagy nyaraló-telep és milyen távolságra? nincs
 A fürdőtelep gyógyfürdővé van-e nyilvánítva? nincs

E) Törvénykezési beosztás.

13. Kir. törvényszék székhelye és távolsága: Szekenárd 24 km. 25.
 Kir. járásbíróház székhelye és távolsága? Gyömrő 12 km. 12 1/2.

F) Pénzügyi beosztás.

14. Kir. pénzügyigazgatóság székhelye és távolsága: Szekenárd 24 km. 25.
 Kir. adóhivatal székhelye és távolsága: Gyömrő 12 km. 12 1/2.
 Kir. pénzügyőri szakasz, vámőrs, vámőrségi Högyén 6-5 km. 7 1/2.
 kirendeltség, székhelye és távolsága: Pécs XV. 106 km. ✓
 Kataszteri felmérési felügyelőség székhelye és távolsága:

III. Közművelődési viszonyok.

A) Közoktatásügy.

1. Hány és milyen jellegű és fokozatu népiskola van a községben, (megjelölve a tantermek és tanerők számát: állami, közs., felekezeti isk., elemi, felsőbb népisk., polgári iskola stb.)

2. Középiskolák vagy más szakiskolák (iparostanóciskola, gimn., reálgimn., reál iskola stb.) Azok jellege, tantermek és a tanerők száma:

3. Óvodák jellege, száma és tanereje:

Nyári menedékház van-e?

4. Testnevelés szervezete. Levente egyesületek:

5. Kir. tanfelügyelőség székhelye és annak távolsága:

10 tanerős, egy tantermes R. kath. elemi népiskola
 antattalan 6 osztállyal
 Egy tanerős egy tantermes ág. h. w. elemi népiskola,
 antattalan 6 osztállyal

/

/

Murgai Levente Egyesület

Bekknánd 25 km.

B) Vallásügy.

6. Vannak-e a községben anyaegyházak és milyenek? Ha a község fiókegyházat alkot, hol van az anyaegyház és mily távol (bevett és elismert felekezetek szerint sorolandó fel.) A községbeli egyházak melyik püspökséghez, illetőleg egyházkerülethez tartoznak:

Izraelita anyakönyvi kerület székhelye és távolsága:

7. Van-e a községnek kegyuri joga, vagy Canonica visitation alapuló, vagy a hívők helyett átvállalt kötelezettsége és mily teherrel jár?

8. Az egyházi adózás rendszere. Felekezetek szerint: (párber és egyénenkint időről-időre kivetett adó stb.)

Milyen egyházi szervezetek vannak még a községben? (Bevett és elismert felekezetek szerint.)

9. Van-e r. kath. egyháztanács? Esetleg az egyházköztség ügyeit az iskolaszék vagy a képviselőtestület intézi-e.

R. kath. anyaegyház. Anyaegyház: Lombrá
 8 km. Püspökség: Pécs

Ág. h. w. anyaegyház. Anyaegyház: Kéty
 3 km. Egyházközség: Dunaúti.

Hogyan 5-5 Ft.

Nincs

Nincs illetékelvétel:

Párber és egyénenkint időről-időre kivetett egyházi adó.

R. kath. iskolatanács

Ág. h. w. presbitérium

Nincs; egyházközség ügyeit az iskolaszék intézi.

C) Kulturális intézmények.

10. Múzeum, könyvtár vagy hasonló intézmény?

11. Műemlék, természeti emlékszobor, honvédelmi emlékek vagy elesett hősök emléke?

12. Van-e állandó vagy időszakos színház, műkedvelő előadások stb. Mozgóképek.

Kulturális egyesületek.

13. Gazdakör, kaszinó, dalosegylet, munkás-egylet, egyéb kulturális egyesületek (névszerint felsorolva.)

/

/

/

Murgai Olvasókör

IV. Forgalmi és gazdasági viszonyok és igazgatás.

A) Közlekedésügy.

1. A község forgalmi helyzete. Fő közlekedési vonala (országut, megyei ut, annak elnevezése, esetleg a községtől való távolsága). A község határában fekvő hidak, kompok, révek stb.

Szeleznárd - Jamásd törlőút közt
a falutól 1.5 km-re
a falvánál át 7 kövőhid van.

2. Vasúti összeköttetése, fő- vagy mellék-vonalak, van-e vasúti állomása, mi az elnevezése, megállóhelye, marha és egyéb rakodóhelye? Ipari és kisvasutak. Közúti vasutak.

Vasúti állomása: Szabolcs - Foggyén Mán
a falutól 0.5 km.
12i-

Hajóösszeköttetés, a község mentén vagy attól mily távolságra, melyik folyón, hol a hajó állomás?

nincs

Van-e posta, távirta, távbeszélő állomása?

u. posta: Kety
u. távirta: Foggyén

3. Melyik községi közlekedési utvonálhoz járul hozzá a község?

egyikhez sem

Községi (közútló) utak hossza?

5 km.

Van-e kövezet-vámszedési joga.

Igen. — Nem.

B) Földművelésügy.

4. Birtokviszonyok. Nagybirtokok (1000 holdon felül) száma és terjedelme tulajdonosok szerint. Középbirtokok száma és terjedelme. (100—1000 hold) Kis és törpebirtokok átlagos kiterjedése. A község gazdasági jellege a lakosság zömének foglalkozása szerint:

Máravóltag kis és törpe birtok -
Átlag 13 ha. hold kiterjedéssel

mező- vagy erdőgazdaság, szőlőművelés, kertészet stb.

5. Művelési rendszer. Van-e nyomásos gazdálkodás. Szervezte van-e a birtokossági tanács?

nyomásos gazdálkodás nincs
Birtokossági tanács nincs

Van-e közös legelő? Hány és mily terjedelmű?

Nettó; gárdái 64 hold; vallyon 17 1/2

Van-e külön szervezete (legeltetési társulat)?

nincs

Van-e legelő-rendtartás?

nincs

Van-e közös erdő? Van-e szervezete?

nincs

Erdőgondnokság székhelye és annak távolsága.

Szeleznárd 2.5 km.

Van-e hegyközség, hány és mily terjedelmű, (elnevezésük szerint) és melyik borvidékhez tartozik.

nincs

6. Van-e községi faiskola, mily terjedelmű?

1057 hold
1600

Be van-e ültetve?

igen

7. Vízrendező és hasznosító társulat. Annak székhelye. Vannak-e vízhasználatok (malom stb. vagy más ármentesítő intézmények és milyen)?

Az illetékes kultur- vagy folyamterméknökség székhelye:

8. Állattenyésztési viszonyok. Állatok száma: a tenyészállatok száma,

uralkodó tenyésztési irány:

Kórállatorvos székhelye és annak távolsága.

nincs

Székesfehérvár kb. 100 km.

84 ló, 393 szarvasmarha,

842 sertés, 288 juh

Hőgyész 55 km. 7 1/2

Ipar és kereskedelem.

9. A község állandó piaca hol van? (helyben vagy mely községben, milyen távol).

Hova gravitál a község?

Vannak-e a községben vásárok, országos, heti vásárok, hányszor és milyen (kirakó, állatvásár, stb). Kie a vásártartás joga?

Mérték- és hordó-hitelesítő hivatal székhelye:

10. A községbeli kereskedések száma és jellege.

Hitel és pénzügyintézetek száma és alaptőkéje (felsorolva).

Szövetkezetek száma és jellege (névszerint).

Iparosok szakma és foglalkozási ágak szerint.

Van-e a községben ipartestület?

11. Gyárak, ipartelepek és azok átlagos nagysága (hajtóerő és munkáslétszám szerint felsorolva).

Az illetékes iparfelügyelőség székhelye és távolsága:

Ker. munkásbiztosító pénztár székhelye és távolsága:

12. Magánkezelésben álló közművek:

Közvilágítás, jéggyár stb.

13. Bányák száma és jellege.

Állandó bányatüzem nagysága, hajtóerő és munkáslétszám szerint.

14. Háziipar és annak jellege.

Hőgyész 55 km 7 1/2

Hőgyész felé

nincs

Mérték-hitelesítő hiv. Szekesfehervar 25 km
Hordó " Gyantke 12 km

egy magán vegyeskereskedés 12 1/2

nincs

"Haugya" fogászati iroda vegyeskereskedés

2 malom, 1 cipész, 1 korcsos, 1 bogár, 1 autalos,
1 márványos, 2 ács, 6 nőműves, 2 borbély

nincs

nincsenek

Székesfehérvár 100 km.

Szekesfehervar 25 km. 25.

nincs

nincs

Saját hammalatra kendőző por és porcelán.

V. Községi vagyon és háztartás.

1. A község tulajdonát képező középületek és helyiségek száma.

Hivatalos célokat szolgáló épületek (jegyzői, orvosi, tanítói lakás: a házak, a lakások és azok lakrészeinek száma).

A körjegyzői, körorvosi lakás, a székhely község vagy a községek közös tulajdona-e (csak székhely községben tölthető ki)?

2. A község tulajdonát alkotó ingatlan vagyon

Mennyit kezel házilag, haszonbérileg, kishaszonbérletben?

Jegyzők és alkalmazottak földjavadalma (az állások szerint felsorolva). Mily kiterjedésű.

Melyek a lakosság hasznára szolgáló ingatlanok (legelő, erdő, kavics, homokbánya stb.)

Községi közüzemek (a község tulajdonában) világitó és vízművek stb.

3. Egyéb vagyon és értékek. Hasznos jogok. Községi takarékpénztár. Községi kocsmá stb.

4. A községre kivetett egyenes adók összege:

5. Fel nem sorolt más községi és közjövődíjaim.

*Jegyzői lakás és iroda.
3 lakónobával, 2 iroda helyiséggel*

*2 138 kat. hold szántó és rét,
1600 legelő, 403 kat. hold erdő,
559 Kent 413 hártalaj 31 416 ml és kintén
1000 1600*

*2 54 hold szántó 333 Kent 118 legelő
1600 1600 403 erdő 413 hártalaj*

A gazdaság és melléklet helyisége, összesen 81 k. hold.

minco

Nadlártati jég.

*Földadó 2607 K 50 f. Házadó 1171 K
80 f. Ált. kereseti adó 337 K f. Tár-
sulati adó 7 K 70 f. Vagyon- és jöv.
adó 453 K 50 f.*

Gaz és huszegy adó kb. 1600 kor

VI. Mily feladatok megoldása volna a legszükségesebb a községben?

*A község utóinak és a községből a Bekenárd-Tamási tóhat-
közéig vezető út kiépítése, melyrehoz a vízvezeték kös-
műve kevés.*

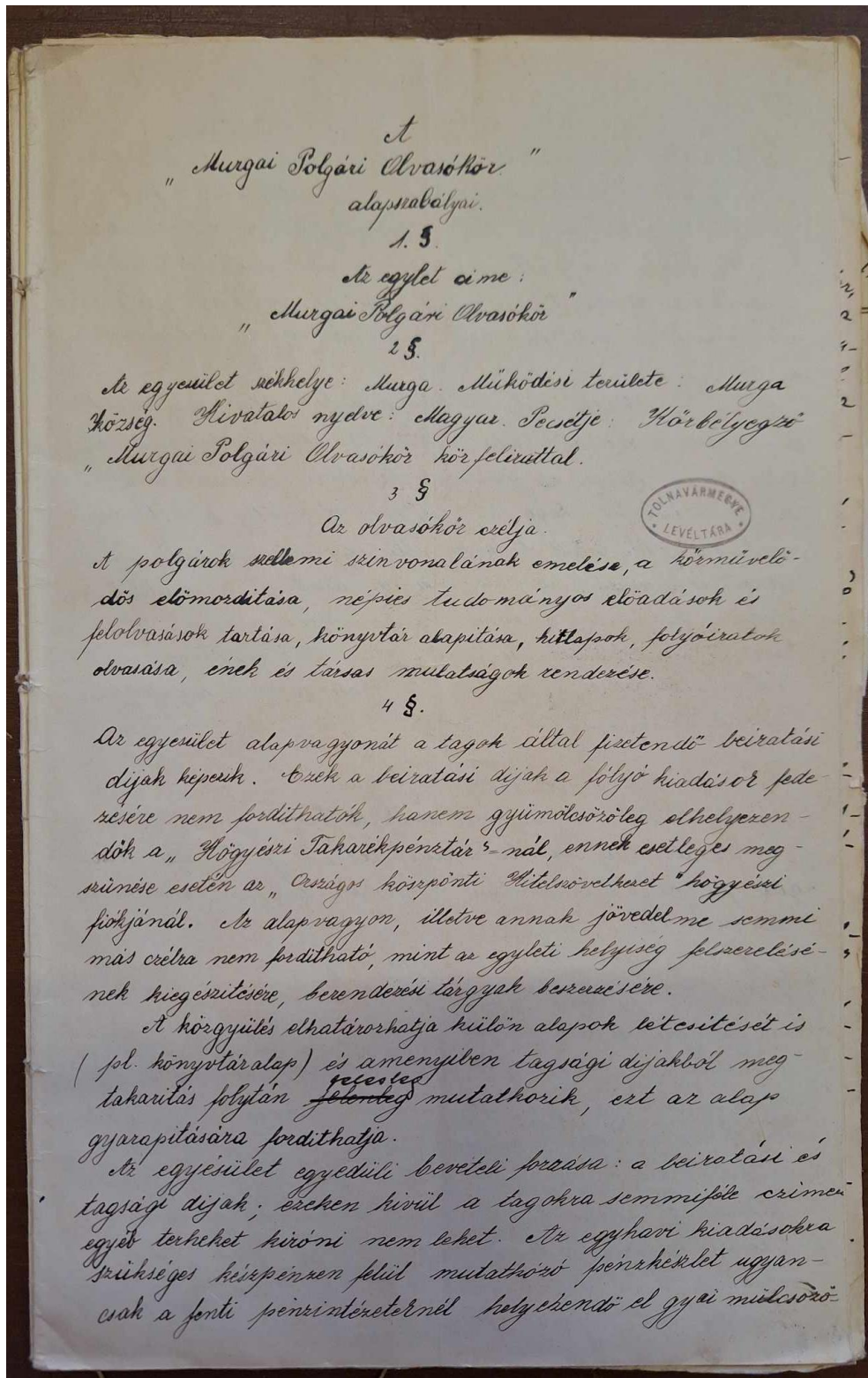
A község pecsétjének lenyomata:

Jegyző

Községi jegyző.

3. számú melléklet – A Murgai Polgári Olvasókör alapszabályzatából,
részlet.⁵⁷

⁵⁷ MNL TVL IV.423. Tolna vármegye egyesületi alapszabályainak levéltári gyűjteménye, a Murgai Polgári Olvasókör alapszabálya 1925.

4. számú melléklet. Interjú dr. Balogh Margit egyháztörténésszel

Mikor járt először Murgán?

1997-ben.

Mitől volt az Ön számára különlegesebb a többi településnél?

Elzártsága, érintetlensége, az alvó Csipkerózsikához hasonlítható állapota miatt.

Volt Ön előtt valaki, aki értékmentő munkába kezdett Murgán vagy elsőként vállalkozott rá?

Az attól függ, mit értünk értékmentésen. Mert 1996-ban egy budapesti illetőségű személy vásárolt ingatlant Murgán, kettőt is: az egyiket felújította (a volt evangélikus iskolát, ma más személy magántulajdonában van), míg a másikat nem, illetve amit állagmegóvás címen végzett (lebetonozta a helyiségeket, ami a vályogházak „halála”), az az épület számára káros volt. Végül le akarta bontani az épületet, ami nem volt más, mint a hajdani kántortanítói ház (ebben született Gömbös Gyula). Ezt történészként nem engedhettem, és háromnegyed évnyi huzavona után megvásároltuk tőle az épületet.

Milyen lépésekben kezdődött meg az értékmentő munka? Kikkel dolgozik, dolgozott együtt? Mit sikerült eddig elérni, illetve hol tart a folyamat?

A pusztulóban lévő sváb házak felújításával. Oly módon, ahogy azt a hajdani építési technológia engedte. Húsz év alatt összesen 4 házat újítottunk fel, amelyek a falu Fő utcájának meghatározó képét adják. Majd 2021-ben hozzákezdtem az evangélikus templom felújításának szorgalmazásához. Az igazsághoz tartozik, hogy már több évvel ezelőtt megkezdődött a templom műemléki felmérése: Krahlíg János építész, a Műegyetem tanszékvezetője bonyhádi kötődése révén is mindig odafigyelt a murgai evangélikus templomra (egyébként neki köszönhetjük, hogy 1997-ben betévedtünk Murgára). Potsdami építész hallgatókkal felmérték a templomot, egy görög-német diák ebből írta a szakdolgozatát is. A felmérést azonban nem követte anyagi forrás. 2021 nyarán munkahelyem, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont (BTK) művészettörténészei (Mikó Árpád, Lövei Pál), a Teleki László Népi Építészeti Program Tolna megyei referense (Dobosyné Antal Anna) és Szász Gábor závodi építész voltak az elsők, akik a szakértelmükkel segítettek a teendőket. Aztán sikerült statikust, talajmechanikust és egyéb, szükséges szakághoz is megfelelő szakembert találni. Október végére elkészültek a felmérések, amelyeket benyújtottam a Miniszterelnökség Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért Felelős Államtitkárságára, ahonnan biztatás és az eljáráshoz megfelelő jótanács

érkezett. Végül a Bethlen Gábor Alapkezelő révén indult el és tart jelenleg is a templom felújítása. Eddig 4 ütemre sikerült támogatást kapni: 1. ütem a statikai megerősítés, vízelvezetés (30 millió Ft); 2. ütem a vízszigetelés (10 millió Ft); 3. a toronysisak cseréje (25 millió Ft) és 4. fázis a templomhajó külső vakolása (18 millió Ft). Ami a belső munkákat illeti, a BTK farestaurátora dolgozik a felújításukon.

Mikor tudta meg, hogy létezik Murgán időkapszula?

2022. december 8-án került elő a felújítás során: Szász Gábor építész jelezte.

Hogyan kezdte felkutatni történetét?

2000-ben már megjelent egy rövid összefoglalásom Murga történetéről, tehát a kutatás műfaja nem volt ismeretlen. Szájhagyomány útján egyébként terjedt, hogy a régiek valamit elrejtettek az oltárra vagy az oltár mögé. Erről a korabeli Historia Domusban sikerült is leírást találnom, és kiderült, hogy 1898-ban egyszer már kinyitották. Vitéz Zsolt, egy murgai születésű nyugdíjas szekszárdi iskolaigazgató pedig arról is tudott, hogy az 1960-as években kibontották a falazatot, és birtokában van annak az ismeretnek, hogy mit is olvastak el akkor az abban 1898-ban elhelyezett papirosról. Eszerint a templom rövid történetét és a falu korabeli vezetőségének névsorát jegyezték le.

Milyen előkészítő lépések történtek?

Az üvegcsé kibontása szakemberekre várt: gyakorlott papírrestaurátort kellett keresni, aki roncsolás nélkül ki tudja emelni az üvegcsé tartalmát.

Mire kellett figyelni az időkapszula feltárása során?

Erre a restaurátor ad szakszerű választ. Nyilván leginkább arra, hogy a felnyitás ne okozzon több kárt, mint amennyi az évtizedek alatt egyébként is keletkezett.

A lelet kiemelése után milyen feladatokat kellett ellátni?

Megóvni a sok kíváncsi embertől...

Az időkapszula kinyitásának előkészítése hogyan történt?

A megfelelő szakember megtalálása volt a legfőbb feladat: Terdik Szilveszter, az Iparművészeti Múzeum munkatársa ajánlotta figyelmembe Orosz Katalint. Ezután levélben kértem Kenyeres Istvánnak, a Budapest Főváros Levéltára főigazgatójának engedélyét, hogy az időkapszulát a levéltár munkatársa kinyithassa. Ő ezt megadta, és pár nap múlva már fel is hívott az

Állományvédelmi Osztály vezetője, Holl Adrienn. Ezt követően ő szervezte meg a felnyitás szakmai hátterét.

Miért éppen a Fővárosi Levéltárban nyitották ki az időkapszulát?

Mert ott dolgozik Orosz Katalin papírrestaurátor, aki szakmájának egyik legkiválóbbika.

A leletek feldolgozását követően mi fog történni?

A templom belsejének felújítását követően „in situ” bemutatni az anyagokat.

Várhatóan mi lesz a sorsa az időkapszulának?

Az üvegcse és tartalma az evangélikus egyház tulajdona, remélhetőleg visszakerül a murgai templomba, oda, ahol eddig is volt. Annyi különbséggel, hogy láthatóvá szeretnénk tenni a leletet, tehát egy üvegfalal védve nem visszafalazni az üreget. Ha múzeumi őrzés lesz indokolt, amelynek révén - megfelelő páratartalom mellett - az állaga nem romlik tovább, akkor Murgára egy másolat kerül. A kőszarkofágnak nem kell előírt hő- és páratartalmat biztosítani, az biztosan visszakerül a templomba.

Ha most Ön elhelyezne egy időkapszulát, mit üzenne a jövő generációinak?

Ezen még nem gondolkodtam. Elhelyeznék néhány napilapot az aktuális közéleti hírekkel, hogy milyen a mi világunk 2024-ben. A falu lakosainak nem túl hosszú névsorát (52 lakos). Lehet, hogy mindegyik lakostól kérnék valami üzenetet, vagy egy közös üzenetet fogalmaznánk meg, amit mindenki a magáénak érezhetne.

5. számú melléklet. Interjú Felkl Mártonnal, Murga polgármesterével

Hányan laknak a településen?

Murga lakosságának száma a 2023 KSH adat alapján 53 fő.

Ez az idők folyamán hogyan változott a község?

Az idők folyamán a lakosság létszáma folyamatosan csökkent. 2006-ban 92 fő volt a lakosság létszáma. Az ingatlanok 138-ig vannak számozva, de volt olyan számozás, ahol /a, /b, /c, /d is szerepelt. Jelenleg a településen 47 lakóház található, továbbá egy önkormányzati tulajdonban Művelődési Ház, illetve az önkormányzat székhelye, ahol a Könyvtár és az Orvosi rendelő található. A településen két templom van, egy katolikus és egy evangélikus.

Milyen szálak kötik Önt Murgához?

Murgán születtem. Gyerekkorom és fiatalkori éveim a településhez kötődnek. A '70-es, '80-as évek során a településnek nem volt jövőképe számomra. A kötelező sorkatonai szolgálat után, családalapítás előtt állva Tolnán építkeztünk, ahová 1982-ben költöztünk. Jómagam és a feleségem szülei is Murgán laktak, így rendszeresen visszajárva nem szakadtunk el a falutól. A kárptolás során az árveréseken megszerzett földek művelésével is elkezdtünk foglalkozni 1994-ben, így még szorosabb lett a kötődés a településhez. 2006-ban az Önkormányzati választásokon a polgármesteri tisztséget a lakosság megtisztelő bizalmának köszönhetően a település polgármestere lettem, amit a mai napig betöltök, immáron 18 éve.

Mióta tudja, hogy az evangélikus templomban időkapszula van elhelyezve?

Szóbeszéd tárgya volt már a '70-es években, hogy az evangélikus templomban, az oltár mögött találtak egy leletet, amit az akkori tanácsi vezetők a templom gondnokával együtt felbontottak, de vissza is helyeztek. Tudomásom szerint nem tulajdonítottak nagy jelentőséget a leletnek. A tavalyi évben a templom felújításakor a fal átvágása során került elő ismételten az időkapszula.

Van-e olyan személy vagy egyesület, aki, ami a falu értékmentésével foglalkozik? Ha igen, akkor ebbe hogyan kapcsolódik be a Polgármesteri Hivatal?

A településen két civil szervezet működik, céljaik között szerepel a hagyományőrzés, értékmentés. Dr. Balogh Margit az a személy, aki az értékmentés éllovasa. Vitéz Zsolt az Önkormányzatnak adományozta a murgai sváb gyűjteményét, melyet egy Falumúzeum kialakítása után ki szeretnénk állítani a nagyközönség számára.

Az Önkormányzat helyiséget biztosít a tárgyak kiállításához. Sajnos az anyagi helyzetünk nem teszi lehetővé szakember foglalkoztatását. Bízom az emberek segítőkészségében, s így a település értékei méltó módon megmaradnak az utókornak.

6. számú melléklet. Interjú Szász Gábor építészmérnökkel

Mikor kérték fel a murgai evangélikus templom felújítására?

A felújítási terveket 2021. év őszén készítettük, a kivitelezési munkák 2022 elején indultak, ma is tartanak, kis lépésekkel halad a munka a teljes felújítás irányába.

Az időkapuszuláról kitől szerzett tudomást?

A munkatársaim értesítettek telefonon. A falak talajnedvesség elleni utólagos falszigetelése készült, a falazat átvágásos módszerével. Amikor az elfalazott falfülke előtétfala elvált a fűrészelés hatására, láthatóvá vált a fülke és benne a kőláda.

Hogyan készültek elő a kőszarkofágot tartalmazó fülke feltárására?

Azzal egyáltalán nem számoltunk, hogy előkerül, a fülke helye sem volt előzetesen ismert. Bár az építéstörténeti kutatási dokumentáció tett róla említést, a helye nem volt ismert, inkább a padlóburkolat alatti pozíció volt valószínűbb. Amikor a fülke helye ismertté vált, a kiesett téglák helyén keresztül megvilágítottuk a teret, látható volt, hogy egy féltégla vastagságú rész határolja a templom beltere felől. Így a ládát nem megsértve bontható volt az előtétfal.

Hogyan és milyen eszközökkel valósult meg a feltárás?

A falazat bontása óvatos kézi véséssel történt.

Kik vettek részt benne?

Két helyszínen dolgozó fizikai munkatárs.

Hogyan dokumentálták a leletet?

Kizárólag fotókkal, követve a fülke feltárásának folyamatát. A műtárgyat átadtuk a megrendelő képviselőjének, aki biztonságba helyezte, a benne található időkapuszula felbontása később történt meg.

A templom felújítása során a fülkével kapcsolatban szükség van-e speciális odafigyelésre?

Mai tudásunk szerint a fülke sorsa a továbbiakban a következőképpen alakul: az előtétfal a tervek szerint nem épül vissza, felülete a belső terek alsó zónájához hasonlóan falszárító, szellőző, sólekötő vakolatot, majd meszelést kap, aljzata hézagolt téglá lesz, az oltár felőli nyitott oldalát pedig edzett üveglap fogja határolni, hogy a kőláda a későbbiekben bemutatható legyen.

**7. számú melléklet. Interjú Puteáni-Holl Adrien (továbbiakban H.A.)
főosztályvezető asszonnyal
és dr. Orosz Katalin (továbbiakban O.K.) főrestaurátorral**

Mikor szerzett tudomást a murgai időkapszuláról?

H.A. 2023. augusztus 1-jén.

O.K. Úgy történt, hogy Balogh Margit történész hölgy keresett meg minket. Amikor előkerült az időkapszula, és Margit látta az üvegben a papírt, azt gondolta, hogy mindenképpen szükség van egy restaurátorra, aki ezt onnan kiszedi, egy kollégájától megkérdezte, hogy kit ajánlana, a kolléga, mivel egy helyen tanítottunk, engem javasolt. Margit megkereste a levéltár főigazgatóját, megkérdezte, hogy hozzájárulna-e, hogy itt (ti. a levéltárban) történjen meg a kapszula kinyitása.

Az időkapszula kinyitásának milyen előkészítő feladatai voltak?

O.K. Egyfelől a szerencse, hogy a kapszula egy átlátszó üvegben volt. Egyszer alkalmunk volt megnézni az üveget Balogh Margit irodájában. Lehetett látni, hogy kicsit rozsdás, korrodált a mézes üveg csavaros teteje. Azt kellett végig gondolni, hogy mi minden történhet a kinyitáskor. Az első, hogy mi van akkor, ha lecsavarnám, de nem tudom lecsavarni, mert nem nyílik, mivel a korrózió annyira „megette”. Egyrészt konzultáltam egy fémrestaurátorral, aki sajnos nem tudott jelen lenni a kinyitáskor, de adott javaslatokat, hogy miket készítek elő, például rozsdaoldót, illetve hogyan lehet meglazítani a tetejét, ha könnyen nem nyílna ki. Másrészt látszott, hogy pénzermék vannak benne, valamint egy összetekert papír, egymásba hajtott papírlapok. Az is látszott, hogy a papír eléggé töredékes, valószínűleg meggyengült, rossz állapotú. Tehát arra kellett előkészülni, hogy milyen sorrendben, milyen eszközökkel, hogyan tudjuk kiemelni. Mivel a papír nagyon sérülékeny, ezért arra kellett előkészülni, hogy lehetőleg először a pénzeket kell kiszedni az üvegből. Mivel az egész hirtelen történt – idehozták, a TV előtt nekem ki kellett bontanom - nem volt arra lehetőségem, hogy nézegessem még egy-két napig a papírt vagy az üveget. Ezért mindenféle eszközt próbáltam előkészíteni, ott álltak a kollégák is, hogyha improvizálni kell, illetve ha valamire még szükség lenne, akkor azt gyorsan előteremthessük. Több előkészületre nem volt lehetőség.

Kik vettek részt az időkapszula kinyitásában?

H.A. Dr. Garami Erika

O.K. Fizikailag én nyitottam ki, és én emeltem ki a először a pénzerméket, végül a papírt, de a pénzermék gyorsvizsgálata és meghatározása Garami Erika numizmatikus kolléganőnk által történt. Látszott, hogy mikroorganizmusok támadták meg a papírt, ezért ott a helyszínen Adrienn megvizsgálta, hogy élők-e még a mikroorganizmusok, valamint ő készített rostvizsgálatot is a papírról.

Miből látszott, hogy mikroorganizmusok megtámadták?

O.K. A mikroorganizmusok általában penészek vagy baktériumok lehetnek. Mind a két csoport enzimekkel és savakkal bontja le a szerves anyagokat, de emellett színes anyagokat is termelnek. Az elszíneződések és színes foltok utalnak rájuk, még akkor is, ha nem látunk olyan bolyhos penészképleteket, mint amikor otthon a lekvár bepenészedik az üvegben, és kinő rajta mindenféle kis penészspóra és fonál. Ha ezeket nem is látjuk, de a színes foltokat látjuk, abból lehet következtetni.

H.A. Van egy mérőműszerünk, úgy hívják, hogy lumiteszter PD-30-as, amivel mikrobiológiai aktivitást tudunk mérni. Megmértük, és nem volt már élő fertőzés. Ez nem volt annyira jó hír, mert amikor a rostvizsgálatot végeztük, nem is találtunk papírrostot. Ez azt mutatja, hogy már lebomlott a papír a mikroorganizmusok következtében. Amit jónak gondoltunk, az már egy következmény volt. És a mai napig ez a legnagyobb problémánk: nem tudjuk pontosan, hogyan tudnánk valamilyen módon kitekerni ezeket a teljesen összetömbösödött papírokat.

O.K. Az a baj, hogy nem is látjuk, annyira össze van tömbösödve. Még van két dolog, ami miatt nagyon sérült a papír. Egyrészt nagyon vékony papírok vannak benne, írógéppapírok, az 1960-as években bekerült papírokról van szó. Kérdés az is, hogy belül, a tekercs belsejében van-e még XIX. századi papír is. Másrészt a mikroorganizmusok élettevékenységéhez nedvességre van szükség. Azért tudtak a papíron elszaporodni, mert nedvesség valamilyen mértékben és mennyiségben mindenképpen jelen volt. A nedvesség a pénzeket is korrodálta. Ezek a fémvegyületek szintén nagyon káros hatással vannak a papírra.

H.A. A fémvegyületek katalizálnak bizonyos folyamatokat: beindítják a biodegradációt, vagyis a lebomlást katalizálta a rézhidroxid, és ettől felgyorsultak a lebomlási folyamatok. Magyarul a szerves anyag szinte teljesen lebomlott, és ezért nagyon nehéz visszaállítani a papír szerkezetét, mert nincs mit visszaállítani, vagyis nem beszélhetünk szinte papírról – ez a

legnagyobb problémánk. Voltunk egy nemzetközi restaurátor konferencián múlt évben, ahol reméltük, hogy megismerünk olyan módszert, amellyel vissza tudnánk építeni a cellulóz szerkezetét, de nem tudjuk, hogyan tudjuk megerősíteni.

O.K. Elképzelhető, hogy egymásra helyezett papírokat tekertek össze, mivel az üvegnek a magassága 17 cm, az A4-es papír magassága 30 cm. A papírtekercs körülbelül 15 cm hosszú. Ez azt jelenti, hogy elképzelhető az is, hogy kettéhajtották a lapokat, és úgy tekerték fel. Még tovább bonyolítja a papír kinyitását, hogy rendkívül gyenge a papír megtartása. Tehát az első feladat: kitekerni a papírokat, és megpróbálni óvatosan kinyitni, kifektetni a papíroklapokat. És ha már ki tudjuk fektetni a papírokat, utána lehet elgondolkodni azon, hogy hogyan tudjuk megerősíteni azokat. S ekkor van már esélyünk arra, hogy fizikailag valahogy meg tudjuk erősíteni egy vékony fátolpapírral az anyagot. A papír eredeti szerkezetét - ahogy Adrienn is mondta - nem lehet helyreállítani. Szétroncsolódott az anyag, a rostok lebomlottak, ez egy kémiai folyamat, és egy olyan fizikai változással jár, amit nem tudunk visszafordítani. De fizikailag megtudjuk támasztani a nagyon gyenge papírt. El kellene jutni odáig, hogy külön álló lapok legyenek kiterítve. És itt most ez a probléma. Mellékes kérdés, hogy senkinek nincs pénze, a levéltár önszorgalomból és jószándékból, segítőkészen dolgozik, de a pénzhiány behatárolja a lehetőségeinket és az időt is, amit ráfordíthatunk.

Hol tart most a leletek azonosítása?

O.K. Ketté kell bontani a papír és a féMLELETEKET. A féMPÉNZEK azonosítása, egy száraztisztítás, a korróziós réteg - nem teljes - eltávolítása, de legalábbis vékonyítása megtörtént, s - talán egy vagy két pénzérme kivételével – láthatóvá vált, hogy milyen pénzről van szó.

Ez milyen módszerrel történik?

H.A. Száraztisztításnak hívjuk, amikor a felületén levő szennyeződések picit lesöpörjük vagy ledörzsöljük. Ez egy restaurátori technika.

O.K. Mikroszkóp alatt és disznósörte ecsettel óvatosan kezeltük a pénzt. Kicsi féMEKRŐL van szó, csak annyira távolítottuk el a korróziót, hogy felismerhető maradjon a pénzeken lévő minden információ. Adott esetben szoktak használni kicsit keményebb eszközöket is, de azt már inkább féMRESTAURÁTOROK végzik. Konzultálva egy féMRESTAURÁTORRAL én söRTEECSETTEL dolgoztam. Aztán Garami Erika beazonosította a pénzeket.

Milyen módszertani lépések történnek a pénzermék beazonosítása során?

O. K. Pénzerméknél két dolgot lehet figyelni, egyrészt a pénzermék feliratait, az ábrázolásait, amiből meg tudják állapítani, hogy mikor, ki verette azt a pénzt. Tehát be tudják azonosítani magát a pénzermét és annak az értékét, címletét. A másik dolog, amit meg lehet állapítani, ti. a fémek összetételét, amihez nagyműszeres vizsgálatra van szükség. Vannak az úgynevezett elemanalitikai vizsgálatok, ezek közül már vannak olyanok, amik – ahogy mondjuk - roncsolás mentesek, nem igényelnek mintavételt, hanem a pénzermét be lehet tenni egy készülékbe, s ami megkönnyíti a munkát, vannak hordozható készülékek is. Van az úgynevezett röntgen fluoreszcens spektroszkópiás vizsgálat - amiből szintén van hordozható készülék is –, amelynek során a készülék röntgen sugárral meglövi a mintát, a tárgyat, jelen esetben a pénzermét, 3-5 milliméter sugarat bocsát rá, és a visszaverődő sugárzást detektálja a gép, s abból következtetnek a kutatók, hogy milyen kémiai elemről van szó. Tehát hogyha egy ötvözetről beszélünk, akkor az ötvözetnek az ötvöző fémeket tudja kimutatni a gép, de vegyületeket nem tud meghatározni. Csak elemeket, mint réz, alumínium, ezüst. A másik megoldás - amit Erika tud jól elmondani, én csak az ő elmondásából ismerem -, hogy a pénz összetételét meghatározzák. Tehát visszafelé is lehet következtetni, például hogy a 20. században már biztosan így volt.

H.A. Nekünk nincs ilyen eszközünk a műhelyünkben, így igénybe kellene vegyük a Képzőművészeti Egyetem laborját, amire most jelenleg nincs sem idő, sem engedély – az egész önkéntes alapon működik, mi a szakértelmet tudjuk alapvetően hozzátenni.

A lelet dokumentálása kinek a feladata?

O.K. Mindig az dokumentál, aki megállapít valamit. Nyilván a pénzek leírása az Erika feladata. A papír dokumentum leírása az enyém lesz, de ez még folyamatban van.

H.A. Még nem végeztünk a vizsgálattal, ezért még nincs dokumentáció. Még mi sem tudjuk, hogy mi lesz a következő elvégzendő feladat. Kérdés, hogy ki tudjuk-e egyáltalán tekerni a papírt. És addig nem tudunk többet tenni, mint várunk, hátha van olyan módszer, amire nem gondoltunk.

Mi történik az időkapszulával, ha a feltáró munka véget ér?

O.K. Természetesen a történész asszonyon keresztül visszaadjuk a lelkésznek, a murgai evangélikus egyház tulajdonában van, oda is kerül vissza. Ők eldöntik, hogy vissza kerül-e a falba vagy meg akarják őrizni. Gondolom attól is függ, hogy mit találunk a papírban.

H.A. Állagvédelmi szempontból, vagyis restaurátori szempontból nem fogjuk javasolni a papírok visszatekerését, hiszen iszonyú energiákat ölünk bele, hogy kitekerjük azokat. Mi inkább azt javasoljuk, hogy modellezzék le az eredeti állapotot, az igazi anyag - kitekerve és restaurálva - kerüljön egy kiállítótérbe vagy egy vitrinbe, a másik pedig az üvegbe.

O.K. Ezért nehéz az időkapszula kérdés. Két helyre szoktak egy templomban időkapszulát elhelyezni. Vagy a falba vagy a torony csúcsába, ahol a gombóc van a kereszt alatt. Mind a két hely tökéletesen alkalmatlan arra, hogy hosszú távon ott bármit megőrizzünk. Különösen papír anyagot. A falban általában a nedvesség okozza a problémát, hogy nem tudjuk tökéletesen szigetelni. Az esetünkben a falban van egy kőláda, és a kőládába került bele az üveg. Nyilván a kőláda nem zár tökéletesen. A levegő belekerül, nedvességet tud beszívni, bizonyos páratartalmat szívhat be. A levegőben mindig vannak penészspórák, mikroorganizmusok - itt most körülöttünk is -, melyek életképesek. Ha megfelelő körülmények vannak számukra, találnak ennivalót, valamilyen szerves anyagot, akkor elkezdenek szaporodni. Itt is ez történt. Ha fölteszik a toronycsúcsba, akkor ott télen nagyon hideg, nyáron nagyon meleg van, és közben a pára is változik. Ott még szélsőségesebbek a körülmények, ezért van az, hogy igazából az időkapszulákban a szerves anyagok elég gyorsan tönkremennek, nem lehet megőrizni őket. Nyilván azt kell végiggondolni, amikor a jövőről gondolkodunk, hogy mi a cél. Az időkapszula lényege, hogy az utókornak üzenünk vele.

H.A. A szerves anyag az folyamatosan lebomlik, ha ezek a környezeti hatások ezt erősítik, akkor sokkal gyorsabb a lebomlás. Ezért, tartjuk mi az iratokat itt, a raktárban megfelelő hőmérsékleten, páratartalom, fénykizárással, mindenfajta katasztrófa elleni védelemmel, tűzgátló ajtókkal. Tűzoltó berendezéseket használunk, hogy megakadályozzuk a gyors lebomlását. Az időkapszulában a körülmények miatt ezek a folyamatok felgyorsultak. A fém sokkal lassabban épül le, szerkezete sokkal erősebb. A fémrácsok ellenállása azonban sokkal kisebb.

O.K. A nedvesség problémát okozhat, főleg, hogyha savval vagy lúggal párosul. Az a probléma, akárhova is teszük az időkapszulát, ha nem zár tökéletesen, nem szigetel tökéletesen, akkor megvan pecsételve a sorsa.

Azt tudjuk, hogy a templom építésekor került be a kőládika, akkor még csak néhány pénzermét helyeztek el. A XIX. század végén kibontották, akkor került be az üveg, akkor tették az üvegbe a pénzermét és a papírt. Ennek a csavaros tetejű üvegnek a kupakját körbe piros viasszal

lezárták. Azt is tudjuk, hogy az 1960-as években is kinyitották. Akkor sérült a viasz, akkor nem tettek rá újabb viaszt, legalábbis úgy tűnt a számomra.

Nyilván a restaurálás során az egy borzasztóan fontos dolog, hogy az embernek elég sok kémiai ismerettel kell rendelkezni az anyagok tekintetében, jól kell tudnia, hogy milyen módszert alkalmazzon, s hogy annak milyen hatása lehet. Nagyon sokat kell gondolkodni, hogy mi történhet akkor, ha ezt használom vagy azt. Én szeretek mindent alaposan átgondolni, akkor kisebb az esélye, hogy kárt okozzak.

H.A. Van egy olyan szkennel - nem Magyarországon -, amely az időkapszula közepére be tudna hatolni, pásztázó szkennel a hiányzó információkat le lehetne olvasni. Ez a módszer roncsolásmentes, nem kell hozzá restaurátor, semmilyen segédanyag. Az íróanyag mintázatát tapogatja le.

O.K. Azt hiszem, hogy a Holt-tengeri tekercsnél alkalmazták ezt. Olyan, mint egy MRI vizsgálat. A murgai anyagnál az a nehéz, hogy írógép tintát alkalmaztak, valamint hogy több réteg össze van tapadva.

H.A. Külön kell választanunk a különböző szakemberek együttműködését: történész, levéltáros, numizmatikus, restaurátor beleteszi azt a tudást, ami éppen rendelkezésre áll, valamint a műszeres vizsgálatok segítenek a meghatározásban, az egész egy komplex folyamat. Margit látja át az összes szakember munkáját.

8. számú melléklet. Az időkapszulában talált pénzermék jellemzői⁵⁸

Kibocsátó	Címlet	Évszám	Verdejegy	Anyag	Megjegyzés
I. Lipót	VI krajcár	1674	SHS (=Breslau/Boroszló)	Ag	
I. Lipót	XV krajcár	1680	KB (=Körmöcbánya)	Ag	
Lotharingia Ferenc	EIN KREUTZER	1762	W (= Bécs)	Cu	
Mária Terézia	poltura	1763	KM	Cu	
Mária Terézia	poltura?	1766		Cu	
II. József	EIN KREUTZER	1782	B (= Körmöcbánya)	Cu	
II. József	1/2 KREUTZER	1782	B (= Körmöcbánya)	Cu	
II. József	EIN GROESCHL	1782	A (= Bécs)	Cu	
Ferenc	20 krajcár	1795	B (= Körmöcbánya)	Ag	
Ferenc József	10 krajcár	1870	KB (= Körmöcbánya)	Ag	
Ferenc József	1 forint	1874	KB (= Körmöcbánya)	Ag	
Ferenc József	1 korona	1895	KB (= Körmöcbánya)	Ag	
Ferenc József	10 fillér	1893	KB (= Körmöcbánya)	Ni	
Ferenc József	10 fillér	189?	KB (= Körmöcbánya)	Ni	erősen hiányos
Ferenc József	2 fillér	1895	KB (= Körmöcbánya)	bronz (CuSnZn)	
Ferenc József	2 fillér	1896	KB (= Körmöcbánya)	bronz (CuSnZn)	
Ferenc József	2 fillér	?	KB (= Körmöcbánya)	bronz (CuSnZn)	1892-1916 között
Ferenc József	2 fillér	?	?	bronz (CuSnZn)	
Ferenc József	1 fillér	1893/1898?	KB (= Körmöcbánya)	bronz (CuSnZn)	
Ausztria, Ferenc József	10 Heller	1894	(Bécs?)	Ni	
Magyarország	2 forint	?	BP.	CuNi	1950-1956 között
Magyarország	1 forint	?	BP.	Al	1957-1989 között
Magyarország	20 fillér	1969	BP.	Al	

⁵⁸ Készítette dr. Garami Erika numizmatikus